

DEKLARATA ISLAME

ALIJA IZETBEGOVIQ

Një program i islamizimit të popujve muslimanë

QËLLIMI YNË: Islamizimi i muslimanëve
MOTOJA JONË: Të besojmë dhe të luftojmë

Në emër të All-llahut, të Gjithmëshirshmit, Mëshirëplotit!

Deklaratën të cilën sot po ia dorëzojmë opinionit nuk është kurrfarë lektyre, e cila të huajve ose atyre të cilët dyshojnë duhet t'ua dëshmojë superioritetin e Islamit ndaj këtij apo atij sistemi, këtij apo atij grupi të ideve.

Ajo u është drejtuar muslimanëve të cilët dinë ku bëjnë pjesë dhe të cilët në zemrën e tyre qartë ndiejnë në cilën anë qëndrojnë. Për të këtillët kjo deklaratë paraqet thirrje t'i nxjerrin konsekuencat e domosdoshme për atë në çka ajo dashuri dhe përkatësi i obligon.

Tërë bota muslimane gjendet në situatën e vlimeve dhe ndryshimeve. Sido që të duket kjo botë pasi këto ndryshime ta bëjnë xhiron e parë ngjithëse, një gjë është e sigurt; ajo më nuk do të jetë bota nga gjysma e parë e këtij shekulli. Epoka e pasivitetit dhe qetësisë kaloi përgjithmonë. Këtë çast të ndërrimit dhe lëvizjes po përpiqen ta shfrytëzojnë të gjithë e sidomos të huajt e fuqishëm nga Lindja dhe Perëndimi. Në vend të ushtrive të tyre ata tash fusin idetë e tyre dhe kapitalin e tyre, dhe me këtë formë të re të ndikimit orvaten sërish ta arrijnë qëllimin e njëjtë: ta sigurojnë praninë e tyre dhe që popujt muslimanë t'i mbajnë edhe më tej në gjendjen e dobësisë shpirtërore dhe varshmërisë materiale e politike.

Kina, Rusia dhe vendet perëndimore grinden rreth asaj se cilës prej tyre dhe mbi cilën pjesë të botës muslimane u takon patronati. Grindja e tyre është e pakuptimtë. Bota islame nuk u përket atyre, por popujve muslimanë.

Sepse, një botë me një miliard njerëz, me burime të mëdha natyrale dhe në rendin e parë të pozitës gjeografike, e cila është trashëgimtare e traditave kolosale kulturore dhe politike dhe e cila është bartëse e mendimit të gjallë islamik, nuk mundet shumë kohë të mbetet në pozitën e qiraxhiut. Nuk ekziston fuqi e cila do të mund ta pengonte gjeneratën e re muslimane që ta ndërprejë këtë gjendje jonormale.

Me këtë bindje ne u shpallim miqve dhe armiqve se muslimanët kanë vendosur që fatin e botës muslimane ta marrin në duart e veta dhe këtë botë ta rregullojnë sipas botëkuptimeve të tyre. Në këtë pikëpamje deklarata nuk përmbanë ide të cilat do të mund të konsideroheshin plotësisht të reja. Ajo më parë është sintezë e ideve të cilat gjithnjë e më shpesh po dë-gjohen në vendet e ndryshme dhe të cilat kanë për afërsisht rëndësinë e përgjithshme në të gjitha pjesët e botës muslimane. Megjithatë, risia e saj është në atë që kërkon nga idetë dhe planet të kalohet në aksion të organizuar për sendërtimin e tyre.

Lufta për qëllimet e reja nuk fillon sot. Përkundrazi, historia e kësaj lufte tashmë i njeh shehidët e vet dhe faqet e shkruara mbi vuajtjet dhe sakrificat. Megjithatë, ky është flijim vetjak i individëve të spikatur ose i grupeve të vogla guximtare në ballafaqim me fuqitë e fuqishme të xhahilitit. Madhësia e problemit dhe e vuajtjeve, ndërkaq, kërkon aksion të organizuar të milionave.

Porosinë tonë ia përkushtojmë kujtimit të shokëve tanë të cilët kanë rënë për Islamin.

Sarajevë 1970
Xhumadul-ula 1390

A duam që popujt muslimanë të dalin nga të lëvizurit në rreth, nga varshmëria, prapambeturia dhe varfëria.

A duam që sërish me hapa të sigurtë të ecin në shtigjet e dinjitetit dhe arsimimit dhe të bëhen zotëri të fatit të tyre;

A duam që sërish me tërë forcën të gufojnë burimet e trimërisë, gjenive dhe të virtyteve;

atëherë qart të tregojmë në rrugën e cila shpie deri te ai synim;

Sendërtimi i Islamit në të gjitha fushat në jetën individuale të individëve, në familje dhe shoqëri, nëpërmjet përtëritjes së mendimit fetar islam dhe krijimit të bashkësisë unike islame prej Marokos deri në Indonezi.

Ky synim mund të duket edhe i pamundur edhe i largët, por ai është real, sepse vetëm ai gjendet në suazat e së mundshmes. Përkundrazi, çdo program joislamik në sy mund të duket i afërt dhe në prag të caktuar, por ai për botën islame është utopi e pastërt, sepse qëndron në suazat e së pamundshmes.

Historia tregon faktin e qartë: Islami është mendimi i vetëm i cili ka mund ta mallëngjëjë imagjinatën e popujve muslimanë dhe ta arrijë te ata masën e domosdoshme të disiplinës, frymëzimit dhe energjisë. Asnjë ideal tjetër, i huaj për Islamin, kurrë nuk ka arritur të realizojë çfarëdo efekti me rëndësi as në fushën e kulturës as në fushën e shtetit. Në të vërtetë, çdo gjë që në historinë e popujve muslimanë është e madhe dhe me vlerë të përmendet, është krijuar nën shenjën e Islamit. Vetëm disa mijëra luftëtarë të mirëfilltë islamikë e kanë detyruar Anglinë që viteve pesëdhjetë të këtij shekulli të tërhiqet nga Suez, kurse ushtritë e bashkuara të regjimeve nacionaliste arabe tash për herë të tretë po e humbin betejën kundër Izraelit. Turqia si vend islam e ka sunduar botën. Turqia si plagjiat evropian paraqet vend të dorës së tretë, çfarë në botë ka me qindra.

Populli, sikur edhe individ, i cili e ka pranuar Islamin është i paafte që pas kësaj të jetojë dhe vdesë për çfarëdo ideali tjetër. S'është e marrur me mend që muslimani të sakrifkohet për ndonjë mbret ose sundues, sido që të quhet, ai, ose për lavdi të ndonjë kombi, partie ose diç të ngjashme, sepse sipas instinktit më të fortë islam ai në këtë një një lloj të jobsimit dhe idhujtarisë. Muslimani mund të vdesë vetëm me emrin e All-llahut dhe për lavdi të Islamit ose - të ik nga fushëbeteja.

Së këtejmi periodat e pasivitetit dhe stagnimit në të vërtetë dtth. mungesa e alternativës islame ose papërgatitshmërisë së mjedisit musliman që të drejtohet kah ky shteg i përpjetshëm. Ato janë shprehje negative të monopolit shpirtëror të cilin Islami e ka mbi botën muslimane.

Duke e pranuar këtë gjendje si shprehje të vullnetit të All-llahut, ne pohojmë qartë se bota islame nuk mund të rimëkëmbët pa dhe kundër Islamit. Islami dhe parimet e tij për vendin e njeriut në botë, qëllimit të jetës së njeriut dhe raporteve ndërmjet njeriut dhe Zotit, njeriut dhe njeriut mbesin bazament i përhershëm dhe i pazëvendësueshëm etik, filozofik, ideor dhe politik i çdo aksioni të mirëfilltë në drejtim të rimëkëmbjes dhe përmirësimit të gjendjes së popujve muslimanë.

Alternativa është e qartë: ose lëvizja në drejtim të rimëkëmbjes islame ose pasiviteti dhe stagnimi. Për popujt muslimanë mundësi e tretë nuk ekziston.

I. PRAPAMBETURIA E POPUJVE MUSLIMANË

KONSERVATORËT DHE MODERNISTËT

Ideja e rimëkëmbjes islame, me botëkuptimin e saj për aftësinë e Islamit që jo vetëm ta edukojë njeriun por edhe ta rregullojë botën, do të ketë gjithnjë armiq në dy grupe njerëzish: konservatorët dëshirojnë modelet e vjetra, modernistët dëshirojnë modelet e huaja. Të parët Islamit e tërheqin në të kaluarën, të dytët ia përgatisin ardhmërinë e huaj.

Pa marrë parasysh dallimet mjaft të mëdha të ndërsjella, këto dy kategori njerëzish kanë diç të përbashkët: edhe të parët edhe të dytët në Islam shohin vetëm religjionin, duke e kuptuar këtë shprehje në kuptimin evropian të kësaj fjale. Mungesa e caktuar e prirjes për hollësitë e gjuhës dhe logjikës, kurse më shumë të moskuptuarit e thelbit të Islamit dhe rolit të tij në histori dhe botë, i shpie që *dinin* islam ta përkthejnë me religjion, që për shkak të një arsyeje të veçantë është krejtësisht e gabueshme.

Edhe pse paraqet përsëritje dhe konfirmim të të vërtetave bazamentale për prejardhjen dhe misionin e njeriut, hyrja e Islamit në një gjë është plotësisht e re: në kërkesën që të bashkohet feja dhe shkenca, morali dhe politika, ideali dhe interesi. Duke e pranuar ekzistencën e dy botëve, natyrore dhe të brendshme, Islami mëson se pikërisht njeriu paraqet kalim të greminës ndërmjet këtyre dy botëve. Jashtë këtij uniteti religjioni fillon të tërheq në prapambeturi (refuzimi i çdo jete vepruese), kurse shkenca në ateizëm.

Duke u nisur nga qëndrimi se Islami është vetëm religjion, konservatorët vijnë në përfundim se Islami *nuk duhet*, kurse progresistët se Islami *nuk mundet* ta rregullojë botën e jashtme. Rezultati praktik është i njëjtë:

Bartës kryesor, ndonëse jo edhe i vetëm, i botëkuptimit konservativ në botën muslimane sot është klasa e hoxhallarëve dhe shjhtëve, të cilët përkundër qëndrimeve të qarta për mosekzistimin e klerit (priftërisë) në Islam, janë organizuar si klasë e veçantë, e cila për vete e ka monopolizuar komentimin e Islamit dhe është vënë si ndërmjetësuese ndërmjet Kur'anit dhe njerëzve. Si besimtarë ata janë teologë, si teologë ata janë dogmatikë të pashmangshëm dhe, pasi që feja është dhënë njëherë e përjetë, ajo sipas mendimit të tyre përgjithmonë edhe është komentuar, dhe më së miri është të lihet tërësisht si është dhënë dhe definuar para një mijë e më shumë vjetëve. Sipas kësaj logjike të pashmangshme të dogmatikëve, teologët bëhen armiq të rreptë kundër çdo gjëje të re. Ndërtimi i mëtejshëm i shariatit si ligj në kuptim të aplikimit të parimeve të Kur'anit për situatat gjithnjë e më të reja të cilat i sjell zhvillimi i botës, barazohet me atakun në integritetin e fesë. Ndoshta në këtë ka edhe dashuri për Islamit por kjo është dashuri patologjike e njerëzve shpirtngushtë dhe të prapambetur, përqaftimi vdekjeprues i së cilës pothuaj e ka ngulfatur mendimin ende më të gjallë islam.

Ndërkaq, do të ishte gabim të mendohet se në duart e teologëve Islami ka mbetur libër i mbyllur. Gjithnjë e më shumë e mbyllur ndaj shkencës dhe gjithnjë e më shumë e hapur ndaj mistikës, teologjia ka lejuar që në këtë libër të regjistrohen gjëra iracionale, për mësimin islam plotësisht të huaja e madje edhe besëtytni të qarta. Kush e njeh natyrën e teologjisë do ta ketë të qartë pse ajo nuk ka mund t'i kundërvihet sprovës së

mitologjisë dhe përse madje në këtë ka shikuar pasurimin e mendimit fetar. Monoteizmi i Kur'anit, më i pastërti dhe më i përkryeri në historinë e mësimëve fetare, dalëngadalë ka qenë i komprometuar, kurse në praktikë është paraqitur tregtia e neveritshme me fenë. Ata të cilët veten e kanë quajtur komentues dhe mbrojtës të fesë, nga ajo kanë bërë profesion, përndryshe mjaft i këndshëm dhe i leverdishëm, dhe pa ndërgjegje kanë pranuar gjendjen në të cilën porositë e saj fare nuk janë aplikuar. Teologët kështu janë bërë njerëz të gabueshëm në vendin e gabueshëm. Edhe tash kur bota muslimane po tregon të gjitha shenjat e zgjimit, kjo shtresë po bëhet shprehje e çdo gjëje të kobshme dhe sklerotike në atë botë. Ajo u tregua plotësisht e paaftë të ndërmeret çfarëdo hapi konstruktiv që bota islame të ballafaqohet me vështirësitë të cilat po e shtrëngojnë.

Sa u përket të ashtuquajturëve progresistë, perëndimorë, modernistë dhe si më nuk quhen, ata kudo në botën muslimane paraqesin mjerim të vërtetë, sepse janë mjaft në numër dhe me ndikim, sidomos në pushtet, arsim dhe jetën publike përgjithësisht. Duke e shikuar Islamin të hoxhallarët dhe konservatorët dhe duke i bindur të tjerët në këtë, modernistët frontalisht ngriten kundër çdo gjëje që e prezenton këtë mendim. Këta reformatorë të vetëthirrur në vendet e sotme muslimane do t'i njihni sipas asaj që rëndom mburren me atë prej së cilës do të duhej të turpëroheshin dhe turpërohen prej asaj me të cilën do të duhej të mburreshin. Në rastet e shumta këta janë "bijtë e babajve", të cilët shkollohen në Evropë dhe nga aty kthehen me ndjenjën e inferioritetit të thellë ndaj Perëndimit të pasur dhe superioritetit të veçantë ndaj mjesdisit të varfër e të prapambetur nga i cili janë lindur. Pa edukatë islame dhe pa lidhjen shpirtërore dhe morale me popullin, ata shpejt i humbin kriteret elementare dhe imagjinojnë se me rrënimin e botëkuptimeve, traditave dhe bindjeve të vendit, kurse me futjen e të huajave në këtë vend, gjatë natës do të krijojnë Amerikën, të cilën për së tepërmi e admirojnë. Në vend të standardit ata sjellin kultin e standardit, në vend të zhvillimit të mundësive të asaj bote, ata i zhvillojnë dëshirat dhe kështu ia hapin rrugën korrupsionit, primitivizmit dhe kaosit moral. Atyre s'u është e qartë që fuqia e botës perëndimore nuk është në atë *si jeton ajo botë*, por në atë *si punon ajo*, se ajo fuqi nuk është në modën, mosbesimin, klubet e natës, brezin e ri të shkapërderdhur, por në aktivitetin, zellshmërinë, diturinë dhe përgjegjësinë e jashtëzakonshme të njerëzve të saj.

Nuk është, pra, fatkeqësia kryesore në atë që perëndimorët tanë i kanë shfrytëzuar moduset e huaja, por në atë që nuk kanë ditur t'i shfrytëzojnë ose - thënë më mirë - që gjatë kësaj nuk e kanë zhvilluar sa duhet ndjenjën e fuqishme për atë që është e mirë. Ata nuk e kanë marrë prodhimin e dobishëm, por masproduktin e dëmshëm, asfiksues të një procesi të civilizimit.

Ndër rekuizitet e vlerës së dyshimtë të cilat perëndimori ynë i futë në shtëpi, gjenden rëndom edhe idetë e ndryshme "revolucionare", programet e reformës dhe "doktrinat shpëtuese" të ngjashme të cilat i "zgjidhin të gjitha problemet". Ndër këto *reforma* ka shembuj të shkurtpamësisë dhe improvizimit të pabesueshëm. Kështu, për shembull, Mustafa Kemali, i cili ka qenë komandant lufte më i madh se sa reformator kulturor dhe meritat e të cilit për Turqinë duhet shpjerë në masën e duhur, me një nga reformat e tij ndalon mbajtjen e fesit. U tregua shumë shpejtë se me ndërrimin e formës së kapelës nuk mund të ndërrohet ajo që është në kokat ose shprehitë e njerëzve, e edhe më pak ajo që e përbën pozitën e tyre të vërtetë, prandaj të gjitha problemet e turqve, të djeshme në fesë dhe të sotme në sheshir, kanë mbetur plotësisht të njëjta.

Më shumë se një shekull para shumë popujve jashtë sferës së civilizimit perëndimor, shtrohet problemi i qëndrimit ndaj këtij civilizimi. A të merret në këtë ballafaqim qëndrimi i refuzimit të plotë, përshtatja e kujdesshme apo pranimi i të gjitha aspekteve

të këtij civilizimi pa zgjedhje? Tragjedia apo triumfi i shumë popujve varej nga ajo se si janë përgjigjur ata në këtë pyetje vendimtare.

Ekzistojnë reforma nga të cilat shkëlqen urtësia e një populli dhe ato të cilat dth. tradhti e vetvetes. Shembulli i Japonisë dhe Turqisë në këtë aspekt mbetet klasik në historinë bashkëkohore.

Nga fundi i shekullit të shkuar dhe fillimi i këtij shekulli këto dy vende kanë ofruar fotografinë e vendeve mjaft të ngjashme “të krahasueshme”. Të dyja kanë qenë mbretëri të vjetra, me fizionomi vetjake dhe me vendin e tyre në histori. Të dyja janë gjendur në shkallën afërsisht të njëjtë të zhvillimit edhe me të kaluar të lavdishme e cila njëkohësisht ka mundur të jetë privilegj dhe barrë e madhe. Me një fjalë, ato për ardhmërinë kanë pasur pothuaj gjasa të barabarta.

Pastaj kanë pasuar reformat e njohura në të dy vendet. Që të vazhdojë të jetojë jetën e vet, e jo të huaj. Japonia ka tentuar t’i unjësojë traditat dhe progresin. Për Turqinë modernistët e saj e kanë zgjedhur rrugën e kundërt. Sot Turqia është vend i dorës së tretë, ndërsa Japonia gjendet në kulmin e kombeve botërore.

Dallimi në filozofinë e reformatorëve japonezë dhe turqë mbase nuk ka qenë askund aq i qartë dhe karakteristik sikur në çështjen e alfabetit.

Derisa Turqia e ndërpreu alfabetin arab, i cili për shkak të thjeshtësisë së tij me vetëm 28 shenja, bënë pjesë në alfabetet më të përkryera dhe më të zgjeruara botërore, Japonia refuzon kërkesën e “romajëve” të vet ta aplikojë alfabetin latin. Ajo mbajti alfabetin e vet të komplikuar i cili pas reformës, përveç 46 shenjave përmbanë edhe 880 ideograme kineze. Në Japoni sot nuk ka analfabetë, kurse në Turqi - dyzet vjet pas aplikimit të alfabetit latin - analfabetë janë më shumë se gjysma e popullsisë, një rezultat nga i cili, pra, edhe të verbërit do të fillonin të shohin.

Dhe jo vetëm kjo. Së shpejti u bë e qartë se nuk ka qenë në pyetje vetëm alfabeti si mjet i thatë i regjistrimit. Shkaqet dhe pasojat e vërteta, janë shumë më të thella dhe më të rëndësishme. Esenca e tërë civilizimit dhe progresit njerëzor është në vazhdimin, e jo në shkatërrimin dhe mohimin. Alfabeti është mënyrë me të cilën populli “mbanë mend” dhe jeton në histori. Me heqjen e alfabetit arab e tërë pasuria e të kaluarës, e ruajtur me fjalën e shkruar, për Turqinë ka qenë kryesisht e humbur dhe ajo me këtë potez vetëm është nënçmuar deri te kufijtë e barbarizmit. Pranë një varg reformash tjera “paralele”, gjenerata e re turke u gjet pa mbështetje shpirtërore dhe në një lloj vakuumi shpirtëror. Turqia i ka humbur “kujtimet” e saja, të kaluarën e saj. Kujt i nevojitej kjo?

Ithtarë të modernizmit në botën islame nuk kanë qenë pra ai lloj i njerëzve të urtë popullorë, të cilët kanë ditur në rrethana të ndërruara dhe në mënyrë të re t’i realizojnë idealet dhe vlerat e vjetra. Ata janë ngritur kundër vetë vlerave dhe shpesh me cinizëm të ftohtë dhe shkurtpamësi të tmerrshme i kanë shkëlqur shenjtëritë popullore dhe e kanë shkatërruar jetën reale, që në vend të saj ta rimbjellin imitimin e jetës. Si pasojë e këtij egërsimi në Turqi dhe në vende të tjera janë krijuar, ose janë në rrugë të krijohen, popujt-plagjiatë: vendet shpirtërisht të trazuara pa fizionomi vetjake dhe pa ndjenjë për jetën e vet vetjake. Në to çdo gjë është joautentike dhe artificiale pa entuziazëm dhe fuqi të vërtetë, sipas shembullit të shkëlqimit të rrejshëm të qyteteve të tyre të evropeizuara.

A mundet vendi i cili nuk di se ç’është dhe prej nga i tërheq rrënjët, të ketë pasqyrën e pastërt për atë ku po shkon dhe nga duhet të synojë?

Shembulli i disa reformave të Kemalit mund të duket drastik, por sidoqoftë këto reforma paraqesin model për çdo hyrje të perëndimorit ndaj problemeve të botës islame dhe mënyrës në të cilën ata mendojnë ta “riparojnë” këtë botë. Kjo gjithnjë është tjetërsim, ikje nga problemet e vërteta, prej punës së mundimshme në ngritjen e

vërtetë morale dhe arsimore të popullit dhe orientimi në gjërat e jashtme, sipërfaqësore.

Ç'kuptim ka pasur pavarësia e një vendi musliman në të cilin udhëheqja e punëve publike ka ardhur në duar të llojit të këtillë të njerëzve? Si e kanë përdorur ata këtë liri?

Me të pranuarit e shembujve të huaj ideorë dhe me të kërkuarit e mbështetjes politike tek të huajt, atyre në Perëndim ose atyre në Lindje, çdonjëri nga këto vende vullnetarisht në gojën e sunduesve të vet të rinj, ka pranuar robërimin e sërishëm. Është krijuar një lloj i varshmërisë shpirtërore dhe materiale, përmbajtja e së cilës është: filozofia e huaj, mënyra e huaj e jetës, ndihma e huaj, kapitali i huaj, mbështetja e huaj. Këto vende kanë arritur pavarësinë formale, por nuk e kanë arritur lirinë e vërtetë, sepse çdo liri pikësëpari është liri shpirtërore. Pavarësia e popullit i cili së pari nuk e ka arritur këtë liri shpirtërore, së shpejti do të bie në nivelin e himnit dhe flamurit, kurse këto dy gjëra janë shumë pak për pavarësinë e vërtetë.

Lufta për pavarësinë e vërtetë të popujve muslimanë duhet patjetër për këtë shkak çdokund të fillojë sërish.

SHKAQET E DOBËSISË

Këto dy lloje të njerëzve - konservatorët dhe modernistët, paraqesin çelës për të kuptuarit e gjendjes së tashme të popujve muslimanë. Megjithatë, ata nuk janë shkaku i vërtetë dhe i fundit i kësaj gjendjeje. Në analizën e mëtejme, edhe ajo edhe kjo gjendje tregohet vetëm si shprehje dhe manifestim i një shkaku më të thellë: degradimit apo refuzimit të mendimit islam.

Historia e Islamit nuk është, madje as në pjesën e vet më të madhe, vetëm histori e realizimit progresiv të Islamit në jetën e njëmendtë. Ajo po aq është edhe kallëzim për të moskuptuarit, mospërfillurit, mashtrimin dhe keqpërdorimit të këtij mendimi. Së këtejmi historia e çdo populli musliman njëkohësisht është edhe kronologji e të arriturave dhe fitoreve të shndritshme, sa edhe e lajthitjeve dhe humbjeve pikëlluese. Të gjitha sukseset dhe mosukseset tona, politike sikur edhe ato morale, në të vërtetë janë vetëm shprehje e pranimin tonë të Islamit dhe zbatimit të tij në jetë. Dobësimi i ndikimit të Islamit në jetën praktike të popullit, gjithmonë ka qenë i përcjellur me degradimin e njeriut dhe institucioneve shoqërore dhe politike.

Tërë historia e Islamit, prej fillimeve të para deri në ditët tona, është zhvilluar nën ndikimin e paepur të kësaj coincidence. Në këtë "paralelizëm" gjendet diç nga fati i pandryshueshëm i popujve muslimanë dhe një nga ligjet e historisë islame.

Dy çastet karakteristike nga historia e Islamit - njëri nga periudha e ngritjes, tjetri nga periudha e dekadencës - mundën mjaft qartë ta ilustrojnë veprimin e këtij ligji.

Muhammedi a.s. vdiq në vitin 632, kurse jo plotë 100 vjet pas kësaj pushteti shpirtëror dhe politik i Islamit ka përfshirë territor të madh prej Oqeanit Atlantik deri te lumi Ind dhe Kina, dhe prej liqenit Ural deri te ujëvaret e poshtme të Nilit. Siria është pushtuar më 634, Damasku ka rënë 635, Ktesifoni më 637, India dhe Egjipti më 641, Kartagjena më 647, Samerkandi më 676, Spanja më 710. Para Carigradit muslimanët kanë qenë më 717, kurse më 720 në Francën Jugore. Duke filluar nga viti 700 në Shantung tashmë ekzistojnë xhamitë, kurse rreth vitit 830 Islami arriti në Javë.

Ky ekspansion i veçantë, me të cilin nuk mund të krahasohet asnjë, as më herët as më vonë, ka krijuar pastaj hapësirë për zhvillimin e civilizimit Islam nga tre qarqe kul-

turore: në Spanjë, në Lindjen e Mesme dhe në Indi, të cilat në histori mbulojnë epokën prej gati një mijë vjet.

Ç'rëndësi kanë sot në botë muslimanët?

Pyetja do të mund të shtrohej edhe në mënyrë tjetër. Sa jemi ne muslimanë?

Përgjigjet në këtë pyetje janë të lidhura në mënyrë të ndërsjellë. *Ne jemi robëruar*: në një çast të vitit 1919 nuk ka ekzistuar asnjë vend i pavarur musliman, gjendje e cila nuk është shënuar asnjëherë as më herët as pas kësaj.

Ne jemi të paarsimuar: në asnjë vend musliman arsimimi ndërmjet dy luftërave të mëdha botërore nuk ka qenë më shumë se 50%. Pakistani e ka pritur pavarësinë me 75% analfabetë, Algjeria me 80%, kurse Nigeria me plotë 90%. (Përkundër kësaj, në Spanjën muslimane të shekullit X dhe XI - sipas Dreperit - nuk ka pasur analfabetë).

Ne jemi të varfër: të ardhurat nacionale për banor janë: në Iran 220 dollarë, në Turqi 240, në Malajzi 250, në Pakistan 90, në Afganistan 85, në Indonezi 70, kundruall 3000-në USA (gjendja më 1966). Pjesa e sektorit industrial në të ardhurat nacionale të shumicës së vendeve muslimane është ndërmjet 10 e 20%. Numri i kalorive në ushqimin e përditshëm mesatarisht është 2000 kundruall 3000-3500 në vendet e Evropës Perëndimore.

Ne jemi bashkësi e ndarë: në vend që të jetë shoqëri pa mjerim dhe pa luks, shoqëria muslimane është shndërruar në kundërshtinë e vet. Kundër urdhërit kur'anor: "... që kjo pasuri (të mira) të mos mbetet në rrethin e të pasurve midis jush" (Kur'an, 39,7) pasuritë gradualisht janë akumuluar në duart e pakicës nga ata. Para reformës agrare në Irak në vitin 1958, prej 22 milionë dynymë të tokës së punueshme, rreth 18 milionë dynymë ose 82% e kanë mbajtur pronarët e mëdhenj. Njëkohësisht 1,4 milionë fshatarë kanë qenë krejtësisht pa tokë.

Kjo është ajo gjendje të cilën disa me të gjitha shkaqet e kanë quajtur "nata e Islamit". Në të vërtetë, ajo natë ka filluar si muzg në zemrat tona. Tërë ajo që na ka ndodhur ose sot po na ndodh, është vetëm jehonë dhe përsëritje e asaj që para kësaj ka ndodhur në vetë ne. (Kur'ani, 13,12).

Sepse, ne si muslimanë nuk mund të jemi nën zgjedhë, të paarsimuar, të ngatërruar. Ne kështu mund të jemi vetëm si mbeturina nga Islami. Të gjitha humbjet tona, prej asaj të parës në Uhud e deri te kjo e fundit në Sinaj, në mënyrë të barabartë e konfirmojnë këtë qëndrim.

Fenomeni i lëshimit të Islamit, më së shpeshti i shprehur në shtrëngimin e mendimit islam nga sfera e jetës vepruese dhe të zgjuar në sferën e çastit dhe pasivitetit, më së qarti mund të përcillet pikërisht në shembullin e Kur'anit, si fakt qendror i ideologjisë dhe praktikës islame.

Duhet vërejtur, se si çdo ngritje e popujve islamë, çdo periudhë e dinjitetit ka filluar me afirmimin e Kur'anit. Ekspansioni i Islamit të hershëm, zhvillimin e çuditshëm të të cilit këtu e kemi përmendur dhe i cili gjatë dy gjeneratave Islamit e sollti deri te brigjet e Oqeanit Atlantik në Perëndim dhe deri te Kina në Lindje, nuk paraqet shembullin e vetëm, por vetëm më të lavdishmin. Të gjitha lëvizjet e mëdha në rrjedhën e historisë islame e vërtetojnë këtë ligj të paralelizmit.

Çfarë ka qenë pozita e Kur'anit në kohën e cila i ka paraprirë periudhës së stagnimit dhe tërheqjes?

Lojaliteti ndaj këtij libri nuk është ndërprerë, por e ka humbur karakterin aktiv, kurse e ka mbajtur atë iracional, mistik. Kur'ani e ka humbur autoritetin e ligjit, kurse e ka pranuar "shenjtërinë" e lëndës. Në hulumtimin dhe komentimin e tij urtësia ia ka lëshuar vendin të kërkuarit halë në përpeq, esenca formës, kure mendimet e mëdha shkathësisë së të recituarit. Nën ndikimin e përhershëm të formalizimit teologjik Kur'ani gjithnjë e më pak lexohej, kurse gjithnjë e më shumë këndohej (recitohej),

kurse urdhërat për luftën, korrektësinë dhe sakrificimin personal e material, të vathta dhe jo të këndshme për inercionin tonë, janë tretur dhe janë zhdukur në zërin e këndshëm të tekstit të lexuar të Kur'anit. Kjo gjendje jo e natyrshme gradualisht është pranuar si normale, sepse i përgjigjej atij grupi gjithnjë e më të madh të muslimanëve, i cili as që ka mundur të ndahet me Kur'anin, e as që ka pasur fuqi jetën e tij ta rregullojë sipas kërkesave të tij.

Në këtë fakt duhet kërkuar shpjegimin psikologjik për shfaqjen e të recituarit të tepruar të Kur'anit. Kur'anin e recitojnë, e komentojnë dhe e recitojnë, e studiojnë dhe sërish e recitojnë. E përsërisin nga *një mijë herë* një fjali të tij, që mos të munden *as një të vetmen herë* ta aplikojnë. Kanë krijuar dituri të gjerë e pedante për atë se si *shqiptohet* Kur'ani, që të shmangen nga pyetja *se si ta aplikojnë në jetë*. Në fund, Kur'anin e kanë shndërruar në zë të zhveshur pa domethënie dhe përmbajtje të kuptueshme.

Tërë njëmendësia e botës muslimane me mospajtimin e vet ndërmjet fjalës dhe veprës: me çorodinë, ndytësinë, padrejtësinë dhe qyqërinë e vet, me xhamitë e veta monumentale, por të zbrazëta: me ahmeditë e veta të mëdha pa ideale dhe guxim; me frazën hipokrite islame dhe pozën fetare: me këtë fe pa fe, është vetëm shprehje e jashtme e kësaj kundërtënie bazore në të cilën është gjetur Kur'ani dhe në të cilën lojaliteti i flaktë ndaj këtij libri gradualisht është kombinuar me të mohuarit absolut të parimeve të tija në praktikë.

Ja, në këtë situatë me Kur'anin gjendet shkaku i parë dhe më i rëndësishëm i mirëfilltë i ngecjes dhe paaftësisë së popujve muslimanë. Shkaku i dytë i këtillë, i cili ka rëndësi universale, është shkollimi, respektivisht sistemi edukativ në kuptimin më të gjerë. Me shekuj popujt tanë edhe nuk kanë njerëz të shkolluar. Në vend të tyre kanë dy kategori tjera, të dyjat të padëshirueshme: të pashkolluar dhe gabimisht të shkolluar. Në asnjë vend musliman ne nuk kemi shkollim i cili do të jetë mjaft i zhvilluar dhe i cili gjatë kësaj do t'u përgjigjet botëkuptimeve morale të Islamit dhe nevojave të popujve. Këtë institucion më të ndieshëm të çdo shoqërie, pushtetmbajtësit tanë ose nuk e kanë përfillur, ose ia kanë lënë të huajve. Shkollat të cilave të huajt u kanë dhënë para dhe kuadër, e me këtë edhe program edhe ideologji, nuk kanë arsimuar muslimanë, e madje as nacionalistë. Në to intelektualëve tanë të ardhshëm ua kanë injektuar "virtytet" e dëgjueshmërisë, nënshtrueshmërisë dhe admirimit ndaj fuqisë dhe pasurisë së të huajve; në to edukatorët e huaj krijojnë këtë inteligjencie me mentalitet vazal, e cila nesër mrekullueshëm do t'i ndërrojë, sepse edhe do të ndihet edhe do të sillet si e huaj në vendin e saj. Do të ishte mirë të konfirmohet se sa është numri i shkollave dhe kolegjeve të cilat, drejtpërdrejt apo tërthorazi i mbajnë të huajt, dhe të kujtojmë shkaqet e kësaj bujarie të jashtëzakonshme. Do të duhej thelluar në programet e këtyre institucioneve, në atë që ato e përmbajnë e edhe më shumë në atë që ato nuk e përmbajnë. Do të bëhej e qartë që pyetja e mirëfilltë nuk qëndron në atë se *a don dhe a ka dëshirë* inteligjencia ynë të gjejë rrugën deri te populli i vet, deri te synimet dhe interesat e tij të mirëfilltë, por, ashtu çfarë është, a mundet ajo disi ta gjejë atë rrugë. Kjo ka të bëjë me shkallën e vlerave dhe idealeve e cila është imponuar dhe mbi barazhin psikologjik i cili është krijuar. Nuk nevojiten më zinxhirët e hekurt që popujt tanë të mbahen të përkulur. Fuqinë e njëjtë e kanë edhe fijet e mëndafshhta të këtij "arsimimi" të huaj, i cili e paralizon vullnetin dhe vetëdijen e pjesës së arsimuar të një populli. Derisa ekziston një shkollim i tillë pushtetmbajtësit e huaj dhe vazalët e tyre në vendet muslimane nuk duhet të frikësohen për pozitën e tyre. Në vend që të jetë burim i kryengritjes dhe rezistencës kundër tyre, sistemi i tillë shkollor është aleati i tyre më i mirë.

Ky barazh tragjik ndërmjet inteligjencies dhe popullit, i cili paraqet një ndër karakteristikat më të zymta të pozitës sonë të përgjithshme, thellohet edhe nga ana tjetër. Duke e ndier karakterin e huaj dhe joislam të shkollës e cila i ofrohet, populli instinktivisht e refuzon, kurse largimi bëhet i dyanshëm. Konstruktohet akuza absurde për antipatinë e mjedisit musliman ndaj shkollës dhe arsimit. Në të vërtetë, është e qartë se nuk ka të bëjë me refuzimin e shkollës si të tillë, por me refuzimin e shkollës së huaj, e cila me Islamin dhe popullin ka humbur çdo lidhje shpirtërore.

INDIFERENCA E MASËS MUSLIMANE

Kthesën të cilën modernistët e kanë kryer në një varg vendesh muslimane pothuaj ka qenë, sipas rregullit, kundërfetare dhe është udhëhequr nën parullat e laicizmit të jetës politike dhe shoqërore. Në këtë pikëpamje ajo ka përkujtuar luftën ndërmjet shtetit të zgjuar nacional dhe kishës në Evropë në prag të Shekullit të ri.

Por ajo që për Perëndimin ka mundur të thotë ligjësi dhe përparim, në botën muslimane ka paraqitur proces jo të natyrshëm, i cili nuk ka mund të sendërtojë kurrfarë ndërrimesh konstruktive. Laicizmi dhe nacionalizmi këtu nuk kanë pasur kurrfarë përmbajtje pozitive dhe në të vërtetë kanë qenë vetëm mohim i diçkasë. Të huaja sipas prejardhjes dhe përmbajtjes, ato kanë qenë shprehje e plotë e mjerimit shpirtëror i cili dominonte. Me ato praktikisht ka filluar akti i fundit i dramës së botës muslimane. Sipas situatës e cila është krijuar, këtë akt do të mund ta quajmë “absurd i dyfishtë”. Për çka është fjala?

Çdo rilindje krijohet si rezultat i kontaktit kreativ, simpatisë dhe pajtueshmërisë së brendshme ndërmjet elementeve të vetëdijshme, udhëheqëse të një shoqërie dhe shtresave të gjera të popullit. Grupi udhëheqës është vullneti dhe mendimi, kurse populli zemra dhe gjaku i çdo lëvizje të thellë. Pa pjesëmarrjen ose së paku pa pajtimin e njeriut të rëndomtë, çdo aksion mbahet në sipërfaqe dhe pa forcën e vërtetë goditëse. Plogështia e masave është e mundur të ngadhënjëhet nëse ajo është pasojë vetëm e rezistencës natyrore kundër përpjekjes, rrezikut dhe luftës. Kjo plogështi është e pamundur të ngadhënjëhet nëse ajo paraqet refuzim të vet idealit të luftës për shkak se ky ideal është i kundërt me vullnetin më intim dhe ndjenjat e masave.

Pikërisht rastin e dytë, në formë më pak apo më shumë të shprehur, e shohim në të gjitha vendet muslimane në të cilat modernistët përpiqen t’i sendërtojnë programet e tyre. Ata lajkatojnë dhe kërcënohen, lusin dhe detyrojnë, organizojnë dhe riorganizojnë, i ndërrojnë emërtimet dhe personalitetet, por hasin në rezistencë dhe indiferencë të fuqishme të njerëzve të rëndomtë, të cilët përbëjnë pjesën më të madhe të popullit. Habib Burgiba - kurse ky këtu përmendet vetëm si shembull dhe përfaqësues i një tendence të zgjeruar - mbanë rroba evropiane, në shtëpi fletë frëngjisht, e izolon Tunizinë jo vetëm nga bota islame por edhe nga bota arabe, e kufizon mësimin fetar, apelon që të lihet anash agjërimi gjatë Ramazanit “sepse agjërimi e zvogëlon produktivitetin e punës”, dhe vetë në vend publik pin lëng portokalli që të ofrojë shembull përkatës, e pastaj pas gjithë kësaj habitet nga pasiviteti dhe mungesa e përkrahjes nga ana e masave tuniziane në reformat e tij “të ditura”. Modernistët nuk do të ishin ata që janë sikur të mos tregonin këtë lloj verbërie.

Popujt muslimanë kurrë nuk do të pranojnë asgjë që është kundër Islamit, sepse Islami nuk është këtu vetëm ide dhe ligj, Islami është bërë dashuri dhe ndjenjë. Kush ngritet kundër Islamit, nuk do të korrë asgjë përveç urrejtjes dhe rezistencës.

Me aksionin e tyre modernistët kanë krijuar gjendjen e përlëshjeve të brendshme dhe konfuzionit në të cilën bëhet i pamundshëm çdo program, pa marrë parasysh a është islam apo i huaj. Masat dëshirojnë aksion islam, por pa inteligjencien e vet nuk mund ta bëjnë. Inteligjencia e tjetërsuar e imponon programin e vet, por nuk gjenë mjaft të atillë të cilët do të jenë të gatshëm të japin gjak, djersë dhe entuziazëm për atë ideal të letrës. Vjen deri te dërrmimi reciprok i fuqive, deri te gjendja e veçantë e pafuqisë dhe paralizës.

Ekziston një rend, një dinamikë, një begati, një përparim i cili mund të ndërtohet në këtë truall dhe në këtë nënqiell, por ky s'është rend, progres dhe prosperitet i Evropës dhe Amerikës. Indiferenca e masave muslimane nuk është indiferencë aspak. Kjo është mënyra në të cilën Islami popullor është mbrojtur nga sulmet e jashtme, të huaja. Kudo që është treguar perspektiva edhe më e vogël e luftës islame, njeriu i rëndomtë ka ofruar dëshmi për gatishmërinë e tij që të luftojë, durojë dhe pësojë. Këtë e ka treguar shembulli i Turqisë në fazën e luftës çlirimtare kundër grekëve pas disfatës në Luftën e Parë Botërore, rezistencës trimërore në Libi kundër okupatorit italian dhe shembujt e paradokohshëm të luftës kundër anglezëve në zonën e Suezit, luftën për çlirimin e Algjerisë, për ruajtjen e Indonezisë dhe për ndikimin islam në Pakistan. Kurdo që nevojitet të vehen në lëvizje masat, janë shfrytëzuar, qoftë edhe përkohësisht dhe josinqerisht, parullat islame. Ku ka Islam nuk ka indiferencë. Ndjenjave të qarta të masave muslimane u nevojitet mendimi i cili do t'i vete në lëvizje dhe do t'i orientonte. Por ky nuk mund të jetë çfarëdo qoftë mendimi. Ky duhet domosdo të jetë mendim i cili u përgjigjet këtyre ndjenjave të thella. Ky, pra, mund të jetë vetëm mendimi islam.

Nuk ka kurrfarë gjasa që masat muslimane dhe udhëheqja e tyre e sotme intelektuale dhe politike të mund të merren vesh që dikush nga ato ta refuzojë idealin e vet, pa marrë parasysh atë se sa gjatë kjo gjendje e jövendosmërisë dhe pritjes do të mund të zgjasë. Në perspektivë shihet vetëm një dalje: krijimi dhe tubimi i inteligjencies së re e cila mendon dhe ndien në mënyrë islame. Kjo inteligjencie më pastaj do të ngritë flamurin e rendit islam dhe së bashku me masat muslimane do të nisej në aksion për sendërtimin e tij.

II. RREGULLIMI ISLAM

FEJA DHE LIGJI

Rregullimi (rendi) islam - ç' do të thotë kjo fjalë e përkthyer në gjuhën me të cilën mendon, fletë dhe ndien gjenerata jonë?

Përkufizimi më i shkurtër i rregullimit islam e përkufizon si unitet të fesë dhe ligjit, edukimit dhe fuqisë, idealit dhe interesit, bashkësisë shpirtërore dhe shtetit, vullnetit dhe detyrimit.

Si sintezë e këtyre komponentave, rregullimi islam ka dy parashtrime themelore: *shoqërinë islame* dhe *pushtetin islam*. E para është përmbajtje kurse e dyta formë e rregullimit islam. Shoqëria islame pa pushtetin islam është e papërkryer dhe e dobët; pushteti islam pa shoqërinë islame është ose utopi ose dhunë.

Muslimani kryesisht nuk ekziston si individ në vete. Nëse dëshiron të jetojë dhe të ekzistojë si musliman, ai duhet të krijojë mjedisin, bashkësinë, rregullimin. Ai medemos duhet ta ndërrojë botën ose vetë do të jetë i ndërruar. *Historia nuk njeh asnjë lëvizje të mirëfilltë islame e cila njëkohësisht nuk ka qenë edhe lëvizje politike*. Kjo është kështu për një arsye se Islami është fe, por njëkohësisht është edhe filozofi, një moral, në rregullim i gjërave, një stil, një atmosferë - me një fjalë, një mënyrë integrale e jetës. *Nuk mundet në mënyrë islame të besohet, kurse në mënyrë joislame të punohet, fitohet, argëtohet, sundo-het*. Kjo gjendje e disharmonisë do të krijojë ose hipokrizi (ata në xhami e lavdojnë Zotin, jashtë e mashtrojnë), ose njerëz të pafat dhe plotë konflikte (ata as që mund të shpëputen me Kur'anin, as që mund të gjejnë forca të luftojnë për ndërrimin e rrethanave reale në të cilat jetojnë), ose një lloj murgjesh dhe vetjakësh (ata tërhiqen nga bota sepse ajo botë nuk është islame), ose, më në fund, të atillë të cilët në dilemë të këtillë shpëputen nga Islami, dhe e pranojnë jetën dhe botën ashtu siç është, respektivisht çfarë e kanë bërë të tjerët.

Rregullimi islam është gjendje e shoqërisë pa këtë konflikt dhe sistem i raporteve në të cilat muslimani gjendet në harmoni të plotë me mjedisin e vet.

Në pyetjen: ç' është shoqëria muslimane, ne përgjigjemi: kjo është bashkësi e përbërë nga muslimanët, dhe konsiderojmë se me këtë është thënë krejtë apo pothuaj krejtë. Domethënia e këtij përkufizimi është se nuk ekziston sistem institucionesh, marrëdhëniesh dhe ligjesh, të cilat do të mund të veçoheshin nga njerëzit të cilët janë subjekt i tyre dhe për të cilët do të mund të thuhet: ky është sistem islam. Asnjë sistem nuk është islam apo joislam vetvetiu. Ai është i këtillë vetëm sipas njerëzve të cilët e përbëjnë.

Evropiani beson se shoqëria rregullohet me ndihmën e ligjeve. Qysh nga "Shteti" i Platonit, e nëpërmjet utopive të njohura për rregullimin ideal të shtetit, deri te utopia më e re, marksizmi, shpirti evropian gjurmon për një projekt, një skemë në të cilën me ndërrimin e thjeshtë të raporteve ndërnyerëzore, do të konstruohet shoqëria ideale. Sëkëtejmi në Kur'an gjenden relativisht pak "ligje" të vërteta, kurse shumë më tepër "fe" dhe kërkesa për veprim praktik në harmoni me këtë fe.

Shumësia e ligjeve dhe ndërlikueshmëria e legjislaturës rëndom është shenjë e sigurt se në shoqëri "diç është e kalbur" dhe se *duhet pushuar të sillen ligje kurse të fillohet me edukimin e njerëzve*. Kur çoroditja e mjedisit kalon njëfarë kufiri, ato ligje bëhen

të paafta. Ato ose vijnë në duar të ekzekutuesve të çoroditur të drejtësisë, ose, bëhen objekt i shkeljes së hapur apo të fshehur nga mjedisi i çoroditur.

Vera, bixhozi dhe falli - tri të këqija mjaft të përhapura dhe të rrënjosura në tërë territorin e Lindjes së Mesme dhe të Afërt, janë eliminuar për një periudhë të gjatë dhe në territor të madh me një ajet të vetëm kur'anor dhe shpjegimin: se këtë e kanë nalluar Zotit. Posa kjo fe u dobësua, dehja dhe besimi i kotë janë kthyer me intensitet të njëjtë, kurse shkalla më e lartë kulturore e mjedisit nuk u paraqiste kurrfarë pengese. Prohibition Law (Ligji për ndalimin e alkoolit) amerikan, i shpallur në emër të shkencës së shekullit dhe i sendërtuar me fuqinë e njëjës nga bashkësitë më të organizuara në botë, në dekadën e katërt të këtij shekulli u dasht përfundimisht të tërhiqet, pas përpjekjeve të kota 13 vjeçare, të përmbushura me dhunë dhe krime. Orvatja e futjes së prohibicionit në vendet skandinave, përfundoi me mospasë të njëjtë.

Ky dhe shumë shembuj të ngjashëm flasin qartë se shoqëria mund të përmirësohet vetëm në emër të Zotit dhe me edukimin e njeriut, dhe se ne duhet shkuar kësaj rruge të vetme e cila sigurisht shpie deri në cak.

Duke e konfirmuar parimin e hyrjes shpirtërore, të brendshme në çdo manifestim të vetin, Islami megjithatë nuk ka mbetur në këtë. Ai ka bërë përpjekje që nga duart e djallit t'i grabisë mjetet e tij. Sikur Islami në relacionin njeriu - bota të mos nisej nga njeriu, ai do të ishte vetëm religjion dhe do të paraqiste përsëritjen e thjeshtë të mësimin të Jezu Krishtit mbi idealin dhe veprën e amshueshme të qenies njerëzore. Nëpërmjet Muhamedit a.s. dhe Kur'anit, Islami i është kthyer njeriut të mirëfilltë, botës së jashtme, natyrës, *që të bëhet mësim për njeriun e plotë dhe jetën totale*. Fesë i është bashkuar ligji, edukatës fuqia. Islami është bërë rend.

ISLAMI NUK ËSHTË VETËM RELIGJION

Në këtë pikë, e cila shënon kthesën e mirëfilltë në evoluimin e mësimave fetare, Islami ndryshon nga të gjitha religjionet, doktrinat dhe filozofitë e jetës. Në pyetje është një pikë e re e kundërimit dhe një hyrje e veçantë në të cilën pasqyrohet aspekti i filozofisë krejtësisht origjinale islame. Bosht i kësaj filozofie është kërkesa që njëkohësisht të jetohet jeta e brendshme dhe e jashtme, morale dhe shoqërore, shpirtërore dhe fizike, ose, thënë më saktë, që vetëdijshëm dhe vullnetarisht të pranohen këto dy aspekte të jetës si përcaktim i njeriut në tokë (Kur'an 28,77). Duke e përkthyer këtë kërkesë në gjuhën e jetës së përditshme, do të mund të themi: ai kush beson se jetën duhet rregulluar jo vetëm me fe dhe lutje, por edhe me punë dhe shkencë; fotografia e botës e të cilit jo vetëm që lejon, por edhe kërkon, që njëra pranë tjetrës të qëndrojnë edhe fjaltoja edhe fabrika; kush konsideron se duhet jo vetëm të edukohen njerëzit, por edhe të lehtësohet edhe përparohet jeta e tyre në tokë, dhe se nuk ekzistojnë kurrfarë shkaqe që këto dy caqe të flijohen njëri pas tjetrit, - ky i përket Islamit. Përveç besimit në Zotin në këtë është përmbajtur porosia kryesore e Kur'anit dhe në të është tërë Islami. Çdo gjë tjetër është vetëm përpunim dhe shpjegim i tij. Ky aspekt i Islamit, përveç asaj që përmbanë vetë parimin e rregullimit islam, si unitet i fesë dhe politikës, shpie edhe deri te përfundimet tjera të rëndësishme, rëndësia parimore dhe praktike e të cilëve është shumë e madhe.

Përfundimi i parë dhe më i rëndësishëm i këtillë është përfundimi për pajtueshmërinë e Islamit me sistemet joislame. Nuk ka paqe as koekzistencë ndërmjet "fesë islame"

dhe institucioneve joislame shoqërore dhe politike. Mosfunksionimi i këtyre dy institucioneve dhe jostabiliteti i regjimit në vendet muslimane, i cili manifestohet në ndërrimet e shpeshta dhe grushtshtetet më së shpeshti është pasojë e opozitës së tyre a priori ndaj Islamit, si ndjenjë fundamentale dhe udhëheqëse e popullit në këto vende. Duke patur të drejtë që vetë ta rregullojë botën e vet, Islami qartë e përjashton të drejtën dhe mundësinë e veprimit të cilësdo ideologji të huaj në territorin e tij. Nuk ka, pra, parim laik, kurse shteti duhet të jetë shprehje dhe t'i përmbajë konceptet morale të religjionit.

Ky është përfundimi i parë dhe më i rëndësishmi nga hyrja e Islamit si rregullim integral. Tre përfundimet tjera po ashtu të rëndësishme janë:

I pari - me vetë atë që është përcaktuar për këtë botë, Islami është përcaktuar për botën më mirë të rregulluar. Asgjë që ndikon në përmirësimin e botës, nuk mund të refuzohet a priori si joislame.

I dyti - çiltëria ndaj natyrës do të thotë çiltëri ndaj shkencës. Çdo zgjidhje që të jetë islame duhet patjetër të plotësojë dy kushte: duhet të jetë maksimalisht efikase dhe maksimalisht humane. Ajo duhet, pra, të jetë shprehje më e lartë e qëndrimeve të harmonizuara të fesë dhe shkencës, dhe

I treti - duke sugjeruar në një formë të lidhshmërisë ndërmjet fesë dhe shkencës, moralit dhe politikës, individuale dhe kolektives, shpirtërores dhe materiales, në të cilat çështje shpirtërisht është ndarë bota e sotme, Islami sërish fiton rolin e mendimit ndërmjetësues kurse bota muslimane rolin e kombit ndërmjetësues në botën e ndarë. Duke e paraqitur premtimin “religjioni pa mistikë dhe shkenca pa ateizëm”, Islami pa dallim mund të jetë interesant për të gjithë njerëzit.

RREGULLIMI ISLAM I KOHËS SONË-TEZAT

Ekzistojnë parimet e pandryshueshme islame të cilat i përcaktojnë raportet ndërmjet njeriut dhe njeriut dhe njeriut e bashkësisë, por nuk ekziston kurrfarë sistemi i pandryshueshëm islam ekonomik, shoqëror ose politik, i cili do të jipej qysh më parë për të gjitha kohët. Burimet islame nuk e përmbajnë përshkrimin e sistemit të atillë. Mënyra në të cilën muslimanët do ta zhvillojnë aktivitetin ekonomik, do ta organizojnë shoqërinë dhe do të sundojnë në ardhmëri, do të ndryshojë, pra, nga mënyra në të cilën ata kanë zhvilluar aktivitet ekonomik, e kanë organizuar shoqërinë dhe kanë sunduar në të kaluarën. Para çdo kohe dhe para çdo gjenerate qëndron detyra të gjejë forma dhe mjete të reja që porositë themelore të Islamit, të cilat janë të amshueshme dhe të pandryshueshme, t'i sendërtojnë në një botë, e cila nuk është e amshueshme dhe e cila i është nënshtruar ndërrimit të përhershëm.

Edhe gjenerata jonë patjetër duhet ta pranojë rrezikun dhe të bëjë përpjekje.

Të vetëdijshëm për papërkryeshmërinë e pashmangshme të përkufizimeve të këtij lloji dhe duke u kufizuar në parimet për të cilat na duket se në këtë çast kanë rëndësi më të madhe, ne po i eksponojmë me këtë radhë:

1. (NJERIU DHE BASHKËSIA)

Shoqëria islame është bashkësi e organizuar e besimtarëve. Nuk ka shpëtim të pastër shkencor, revolucionar, socialist, ose çfarëdo shpëtimi tjetër, ekskluzivisht të jashtëm për njeriun dhe shoqërinë. Shpëtimi i cili nuk do të thotë edhe kthim i brendshëm, ndërrim i njeriut, përtëritje e tij e brendshme - kurse këso nuk ka pa Zot - është i rrejshëm.

Shoqëria islame nuk mund të themelohet vetëm në interesin social ose ekonomik, ose në cilindo faktor tjetër të jashtëm, teknik të lidhshmërisë. Si bashkësi e besimtarëve, ajo në bazën e saj përmbanë një moment religjioz, emocional të përkatësisë. Ky element më së qarti është i dukshëm dhe i përfshirë në xhemat, si njësi themelore e shoqërisë islame.

Për dallim nga shoqëria e cila është bashkësi abstrakte me raportet e jashtme të anëtarëve, xhemati është bashkësi e brendshme, konkrete, e cila themelohet në përkatësinë shpirtërore dhe ku lidhja ndërmjet njerëzve mbahet me të kontaktuarit e drejtpërdrejtë, personal dhe me të njohurit. Në të gjendet njeriu kundruall njeriut, e jo anëtari anonim i shoqërisë kundruall anëtarit po të atillë të shoqërisë. Si faktor i njoftimit dhe afrimit të njerëzve, xhemati kontribuon në solidaritetin dhe harmoninë e brendshme të shoqërisë dhe i ndihmon largimit të shpirtit të vetmisë dhe tjetërsimit, të cilin na sjell teknika dhe urbanizimi në rritje.

Përveç kësaj, xhemati i këtillë krijon një lloj të mendimit publik i cili vepron pa dhunë, por megjithatë në mënyrë mjaft efikase, kundër kundërvajtësve potencialë të normave shoqërore dhe morale. Në xhemat askush s'është vetëm dhe atë në kuptim të dyfishtë: nuk është vetëm që të mund të punojë ç'të dojë, as s'është vetëm, i lënë vetvetes, që t'i mungojë përkrahja morale dhe materiale. Nëse muslimani nuk ndien praninë e të tjerëve, shoqëria muslimane s'është e suksesshme.

Islami dëshiron që njeriu njeriut drejtpërdrejt t'ia shtrijë dorën. Asgjë në të vërtetë nuk është bërë derisa kjo nuk arrihet. Islami nuk pranon që gjendja në të cilën shteti do të detyrohet që me forcë të ndërmjetësojë dhe t'i mbrojë njerëzit nga njëri tjetri, të jetësohet. Këtë gjendje Islami mund ta pranojë vetëm kushtëzimisht dhe përkohësisht. Forca dhe ligji janë vetëm mjete të drejtësisë. Vetë drejtësia gjendet në zemrat e njerëzve, ose, ajo nuk ekziston.

2. (BARABARËSIA E NJERËZVE)

Dy fakte të rëndësishme magjistrale - uniteti i Zotit dhe barabarësia e të gjithë njerëzve - janë të konfirmuara me Kur'an në mënyrë aq të qartë dhe shprehimore, që lejojnë vetëm një të vetmin komentim tekstual: nuk ka hyjni përveç një Zoti; nuk ka popull të zgjedhur, racë të zgjedhur ose klasë të zgjedhur - të gjithë njerëzit janë të barabartë.

Islami nuk mund ta pranojë ndarjen ose grupimin e njerëzve sipas kriterit të jashtëm, objektiv, çfarë është ai klasor. Për të si lëvizje fetaro-morale është i papranueshëm çdo dallim i njerëzve i cili nuk i inkuadron kriteret morale. Njerëzit duhet patjetër të dallohen - nëse tashmë dallohen - para së gjithash sipas asaj që ata vërtet janë, që do të thotë, sipas vlerës së tyre shpirtërore dhe etike (Kur'ani, 49,13). Të gjithë njerëzit korrektë, pa marrë parasysh se si gjatë ditës e fitojnë bukën e tyre, i përkasin bashkësisë së tyre, sikur që horrët dhe të çoroditurit e të gjitha llojeve i përkasin

“klasës” së njëjtë, pa marrë parasysh përcaktimin e tyre politik dhe vendin në procesin e punës.

Ndarja klasore është njësoj e padrejtë, moralisht dhe njerëzisht e papranueshme, sikur edhe ndarja nacionale dhe dallimet e ndryshme të njerëzve.

3.(VËLLAZËRIMI I MUSLIMANËVE)

“Muslimanët janë vëllezër” (Kur’ani, 49,10). Me këtë porosi Kur’ani e ka shënuar synimin, i cili për shkak të largësisë së tij mund të jetë burim i frymëzimit për lëvizjen e përhershme përpara. Ndryshimet e mëdha tek njerëzit dhe jashtë tyre duhet të sendërtohen, që të zvogëlohet largësia në rrugën deri te vëllazërimi i proklamuar.

Në këtë parim ne shohim autorizimin dhe obligimin për bashkësinë islame që të themelojë institucione përkatëse dhe të aplikojë masa konkrete që marrëdhëniet ndërmjet muslimanëve në jetën e njëmendët të kenë gjithnjë e më shumë elemente dhe karakteristika të vëllazërimit. Numri dhe lloji i masave, iniciativave dhe ligjeve, të cilat pushteti i mirëfilltë islam do të mund t’i nxirrte duke u thirrur në parimin e vëllazërimit të të gjithë muslimanëve, praktikisht është i pakufizuar.

T’i përmendim këtu ndryshimet e mëdha materiale dhe shoqërore dhe feudalizmin si rastin më drastik. Raporti ndërmjet bujkrobit dhe feudalit nuk është raport vëllazërimi, por raport i nënshtrueshmërisë dhe varshmërisë dhe, si i tillë, është në kundërshtim të drejtpërdrejt me Kur’anin dhe këtë parim.

4. (UNITETI I MUSLIMANËVE)

Islami përmbanë parimin e ummetit, dmth, synimin për bashkimin e të gjithë muslimanëve në bashkësi unike - fetare, kulturore dhe politike. Islami nuk është nacionalitet, por është mbinacionalitet i kësaj bashkësie.

Çdo gjë që i ndanë njerëzit në këtë bashkësi, qoftë gjërat ideore (sektet, madhhebet, partitë politike e tjera), ose materiale (ndryshimet e mëdha materiale, shtresat shoqërore e të ngjashme), është në kundërti me këtë parim të unitetit dhe si e tillë duhet patjetër të jetë e kufizuar dhe e eliminuar.

Islami është pika e parë, kurse panislamizmi pika e dytë, me të cilën përkufizohet linja kufitare ndërmjet tendencave islame dhe joislame në botën e sotme muslimane. Një bashkësi është po aq islame, sa më tepër Islami i përcakton raportet e saja të brendshme, kurse panislamizmi raportet e jashtme. Islami është ideologjia e saj, kurse panislamizmi politika e saj.

5. (PRONËSIA)

Edhe pse Islami e pranon pronësinë private, shoqëria e re islame duhet të deklarohet qartë se të gjitha burimet e mëdha të pasurisë shoqërore, e sidomos burimet natyrore, do të duhet patjetër të jenë në pronësi të bashkësisë dhe t’ju shërbejnë të mirave të të

gjithë anëtarëve të saj. Mbikëqyrja shoqërore mbi burimet e pasurisë është e domosdoshme që, nga njëra anë të pengojë pasurimin e pabazë dhe fuqinë e individëve, kurse nga ana tjetër, që të sigurohet baza materiale për sendërtimin e programit të zhvillimit në sferat e ndryshme të jetës, të cilat do t'i ndërmerr bashkësia në pajtim me rolin gjithnjë e më të madh të shoqërisë së organizuar në jetën e popujve. Ndonëse ndryshe është shtruar dhe zbatuar, pjesëmarrja e shoqërisë në zgjidhjen e numrit gjithnjë e më të madh të punëve të përbashkëta, është një lloj e madhe në SHBA, Bashkimin Sovjetik ose në Suedi, që tregon se nuk ka të bëjë me pyetjen e hyrjes ideore ose politike, por me domosdoshmërinë, e cila buron nga kushtet e jetës së bashkësisë njerëzore në kohën bashkëkohore.

Pronësia private i është nënshtruar edhe një kufizimi në bazë të urdhërit shprehimor të Kur'anit - përdorimit të saj të detyrueshëm për qëllime përgjithësisht të dobishme (Kur'ani, 49,34). Në Islam, pra, nuk ka pronësi private në kuptim të koncepteve të të drejtës romake. Në krahasim me atë romake, pronësia private e shariatit ka një autorizim më pak (ius abutendi - e drejta e keqpërdorimit) dhe një obligim më tepër (obligimin e përdorimit për të mirën e përgjithshme). Për pushtetin e mirëfilltë islam, pasojat praktike të këtij dallimi janë largpamëse. Në bazë të saj dhe urdhërit të cituar të Kur'anit, legale janë të gjitha masat ligjore dhe praktike kundër formave të ndryshme të mospërdorimit dhe keqpërdorimit të pronës private. Eliminimi i padrejtësisë, jobarabarisë e sidomos luksit dhe shkapërderdhjes gjatë kohës së mjerimit, si fenomene të cilat e shkatërrojnë bashkësinë dhe i ndajnë njerëzit, do të shtrohet për një çast para rregullimit islam si pyetje e të ekzistuarit të tij dhe si gurë provues i vlerës së mirëfilltë të qëndrimeve etike dhe shoqërore të cilat ai i paraqet.

6.(ZEKATI DHE KAMATA)

Ndër dispozitat islame të cilat kanë peshë të shprehur sociale, vend të veçantë zë një urdhëresë dhe një ndalesë: urdhëresa e zekatit dhe ndalesa e kamatës.

Në zekat ne shohim parimin e konfirmuar të përgjegjësisë reciproke dhe kujdesit të njerëzve për fatin e njëri-tjetrit. Ky parim, një herë i proklamuar, mund të bëhet bazë për forma të reja të ndryshme të kujdesit në pajtim me zhvillimin, nevojat dhe mundësitë e shoqërisë.

Në botën e sotme muslimane, zekati është çështje private e çdo individi dhe në gjendjen ekzistuese të vetëdijes shoqërore dhe fetare ai është plotësisht jashtë funksionit. Mungesa e zekatit është e dukshme në çdo hap. Zekati është institucion publiko-juridik i rregullimit islam, funksionimi i të cilit medoemos duhet të sigurohet në çdo mënyrë, duke e inkuadruar përdorimin e fuqisë.

Me ndalimin e kamatës (Kur'ani, II, 278-279) është vendosur norma e përhershme e rregullimit publik të shoqërisë islame, e cila do të thotë ndalesë dhe heqje jashtë ligjit të çdo lloji të rentës dhe të gjitha formave të të fituarit parazitor, dtth. të përvetësuarit e të mirave në bazë të posedimit të thatë, si fenomen i kundërt me botëkuptimet morale dhe bazat në të cilat mbështetet rregullimi publik islam.

7.(PARIMI REPUBLIKAN)

Përveç në gjërat e pasurisë, Islami nuk njeh kurrfarë parimi të trashëgimisë, as çfarëdo pushteti me prerogativa absolute. Pranimi i pushtetit absolut të All-llahut, do të thotë mospranim absolut i çfarëdo pushteti tjetër të gjithëfuqishëm. (Kur'ani, 7,3; 12,40). “Nuk është i lejueshëm kurrfarë nënshtrimi krijesës, i cili inkuadron mosnënshtrim të krijesit” (Muhammedi a.s.). Në historinë e rregullimit të parë autentik islam e mbase deri tash edhe të fundit - periudha e katër halifëve të parë, ne qartë shohim tri aspekte thelbësore të parimit republikan të pushtetit: 1) Rizgjedhja e shefit të shtetit; 2) Përgjegjësia e shefit të shtetit para popullit; 3) Obligimin e zgjidhjes së përbashkët të punëve të përgjithshme dhe shoqërore. Këtë të fundit shprehimisht e urdhëron edhe Kur'ani (3,159; 42,38). Katër sunduesit e parë në historinë islame nuk kanë qenë kurrfarë mbretër. Ata kanë qenë të zgjedhur nga ana e popullit. Halifati trashëgues paraqet lëshimin e parimit të zgjedhjes i cili është afirmuar si institucion i qartë politik islam.

8.(NUK KA HYJNI TJERA PËRVEÇ ALL-LLAHUT)

Në përmasën në të cilën konsiderojmë se sendërtimi i rregullimit islam është synim i pacenueshëm, i cili nuk mund të jetë objekt i kurrfarë mbivotimi, aq më qartë e refuzojnë pacenueshmërinë e personalitetit, pa marrë parasysh meritat e tij dhe pozitën të cilën e zë. Në këtë kuptim, rregullimi islam është sintezë e autoritetit absolut (në krahasim me programin) dhe demokracinë absolute (në krahasim me personalitetin).

Në Islam nuk ka të gjithëmençur, të gjithëdishëm, të pagabueshëm dhe të pavdekshëm. Vetë Muhammedi ka qenë i gabueshëm dhe si i tillë është qortuar (Kur'ani, 80,1-12). Në këtë pikëpamje, Kur'ani është libër realist, pothuaj kundër-heroik. Fenomeni i lavdimit të personalitetit, mjaft i shpeshtë në Lindje sikur edhe në Perëndim, sot sikur edhe në të kaluarën, shprehimisht është i huaj për Islamin edhe për atë sepse paraqet një lloj idhujtarie (Kur'ani, 9,31). Kriteri i vlerës së vërtetë të çdo njeriu është jeta e tij personale dhe raporti ndërmjet asaj çka i jep bahkësisë dhe çka merr nga ajo. Tërë lavdia dhe falënderimi i takojnë vetëm Zotit, kurse meritat e vërteta të njerëzve vetëm Zoti mund t'i vlerësojë.

9.(EDUKATA)

Pasi që feja është bazë e shoqërisë islame, edukata nuk është vetëm një funksion i saj, por gjendje e ekzistencës së saj. Kjo para së gjithash është edukata fetare dhe morale në familje, e pastaj nëpër të gjitha shkallët e shkollës.

Detyrë e veçantë e rregullimit islam është lufta efikase për eliminimin e të gjitha formave të kundëredukimit. Islami i ka ndaluar, kurse rregullimi islam me masa konkrete do t'i pamundësojë:

- të gjitha format e alkoolizimit të popujve,
- prostitucionin publik dhe të fshehtë,
- pornografinë në fjalë, fotografi, film dhe TV,

- shtëpitë e bixhozit, klubet e natës dhe dansing-klubet dhe format tjera të argëtimit, të cilat janë në kundërshtim me botëkuptimin moral të Islamit.

10.(ARSIMI)

Pjesë përbërëse e kësaj edukate integrale është shkollimi i brezit të ri, krijimi i shprehisë së punës dhe stërvitja. Krahas unitetit, arsimi është faktori i dytë vendimtar i emancipimit të shpejtë të botës muslimane nga pozita e tashme inferiore. Vendet muslimane nuk kanë kapital të mjaftueshëm, dhe pasi është kështu, atë që e kanë duhet ta deponojnë në investimin i cili është më rentabil nga të gjithë të tjerët: në arsim.

Nuk ka pavarësi të mirëfilltë pa aftësi që vetë t'i aplikojmë dhe t'i përdorim të arriturat e shkencës dhe që këto të arritura më tej t'i përparojmë. Në paraqitjen e parë të tij Islami pa paragjykime i ka hyrë shqyrtimit dhe tubimit të tërë diturisë të cilën e kanë lënë qytetërimet e mëhershme. Nuk dimë pse Islami i sotëm ndryshe do të sillej ndaj të arriturave të qytetërimit evropian me të cilat prekej në vijën aq të gjatë. Nuk është pra pyetja në atë se a do ta pranojmë apo jo shkencën dhe teknikën - sepse do të detyrohemi t'i pranojmë nëse duam të ekzistojmë, - por a do ta bëjmë këtë kreativisht apo mekanikisht, me dinjitet apo inferioritet. Pyetja, pra, është se a do të humbemi në këtë zhvillim të pashmangshëm, ose do ta ruajmë individualitetin tonë, kulturën dhe vlerat tona.

Duke i pasur parasysh këto fakte, me siguri të plotë mundemi të deklarojmë se sistemi shkollor në botën e sotme muslimane është institucion i cili kërkon ndryshime më urgjente dhe më radikale cilësore dhe sasiore. Cilësore - që sistemi shkollor të lirohet nga varshmëria shpirtërore, e në disa raste edhe materiale nga të huajt dhe të fillojë t'i shërbejë edukimit të muslimanëve si njerëz dhe si anëtarë të bashkësisë islame.

Sasiore - që të shmanget pamjaftueshmëria kronike në këtë pikëpamje dhe në afatin më të shkurtër të krijohen kushtet që me shkollim dhe mësim të përfshihet tërë rinia dhe të gjitha shtresat e popullit. Në stadin fillestar, xhamia mund të përdoret sërish si shkollë. Nëse në programet e arsimit nuk përjetojmë humbje, nuk ekziston sferë në të cilën do të mund të jemi të ngadhënjyer.

11.(LIRIA E NDËRGJEGJES)

Edukimi i popullit, e sidomos mjetet e ndikimit masiv - shtypi, radioja, televizioni dhe filmi - duhet të jenë në duart e njerëzve, autoriteti islam moral e intelektual i të cilëve është i padiskutueshëm. Nuk duhet lejuar që këto mjete - që pothuaj është rregull t'i mbajnë në duar njerëz të përdhosur dhe të degjeneruar, që nëpërmjet tyre, absurditetin dhe zbrazëtinë e jetës vetjake ta përcjellin te të tjerët. Ç' mund të presim nëse nga xhamia dhe pyrgu i televizionit popullit i vijnë porosi krejtësisht të kundërta?

Mirëpo, kjo kurrësi nuk do të thotë se nga rregullimi islam mund të krijohet gjendja e diktaturës shpirtërore, në të cilën të vërtetën do ta proklamojë pushteti dhe ku do të ngritet rini e uniformuar dhe pa individualitet. Kjo vetëm do të thotë se ekzistojnë disa qëndrime elementare dhe disa rregulla themelore të mirësjelljes, të cilat në të gjitha rastet do të duhen patjetër të respektohen. Në Islam, duke marrë parasysh parimin e proklamuar për lirinë e fesë (Kur'ani, 2,266), çdo detyrim, fizik dhe psikologjik në

çështjet e ndërgjegjes dhe përcaktimit është rreptësisht i palejueshëm, e duke marrë parasysh parimin e ixhma-së-konsezusit, edhe i panevojshëm (“Populli im nuk mund të pajtohet në lajthim” - Muhammedi a.s.). Sado që moralisht është puritan, Islami për shkak të çiltërisë së tij, natyrës dhe hareve është liberal, dhe për këtë dëshmon tërë historia islame. Pasi e pranon Zotin, por nuk pranon kurrfarë dogma dhe hierarki, Islami nuk mund të shndërrohet në diktaturë dhe çdo formë e inkuizicionit dhe terrorit shpirtëror është e pamundësuar.

12.(ISLAMI DHE PAVARËSIA)

Nuk ka rregullim Islam pa pavarësi dhe liri. Dhe anasjelltas: nuk ka pavarësi dhe liri pa Islam. Qëndrimi i fundit ka domethënie të dyfishtë.

E para, pavarësia është e mirëfilltë dhe e përhershme nëse është rezultat i pavarësisë së fituar shpirtërore, ideore, nëse pra, është shenjë se një popull e ka gjetur vetveten, i ka zbuluar fuqitë e brendshme të tij, pa të cilat pavarësinë e arritur nuk mund ta përmbushë me përmbajtje, as ta ruaj gjatë kohë. Në afirmimin e mendimit islam në jetën praktike, çdo popull musliman e përjeton këtë njëjtësim me vetveten, lirimin shpirtëror të tij, si kusht të lirim të shoqëror dhe politik.

E dyta, përkrahja e vërtetë të cilën një popull musliman ia ofron regjimit në pushtet, është në proporcion të drejtpërdrejt me karakterin islam të pushtetit. Ajo është, pra, gjithnjë e më e vogël sa është regjimi në fjalë më larg Islamit. Regjimet joislame mbeten pothuaj plotësisht të privuara nga kjo përkrahje dhe aq më tepër duhet patjetër - duan apo nuk duan - të kërkojnë mbështetje të huajt. Varshmëria në të cilën bien ato tregohet si pasojë e drejtpërdrejt e orientimit të tyre joislam.

Me këto fakte është përcaktuar edhe karakteri i rregullimit islam si demokraci, jo demokraci si formë, por demokraci si esencë, si konsensus. Ky lloj i demokracisë ekziston atje ku pushteti e shndërron në mendim dhe aksion atë çka populli e ndien, ku ai vepron si shprehje e drejtpërdrejtë e këtij vullneti. Vendosja e rregullimit islam tregohet si akt kulmues i demokracisë, sepse do të thotë sendërtim i synimeve më të thella të popujve muslimanë dhe njeriut të rëndomtë. Një është e sigurt: pa marrë parasysh ç’ dëshiron një pjesë e pasanikëve dhe inteligjencies, njeriu i rëndomtë e dëshiron Islamit dhe jetën në bashkësinë e vet islame. Demokracia këtu nuk rrjedh nga parimet dhe proklamimet, por nga faktet. Rregullimi Islam nuk zbaton dhunë, thjeshtë për shkak se nuk ka nevojë për të. Anasjelltas, rregullimi joislam, duke ndier rezistencën e përhershme dhe armiqtësinë e popullit, rrugëdaljen e vetme e gjen në aplikimin e dhunës. Shndërrimi i tij në diktaturë është një lloj ligjshmërie, fat të cilit ai nuk mund t’i shmanget.

13.(PUNA DHE LUFTA)

Shoqëria islame duhet ta merr mbi vete detyrën e mobilizimit të burimeve njerëzore dhe natyrore dhe me masat e veta ta nxisë punën dhe aktivitetin.

Ekzistenca, fuqia ose dobësia e shoqërisë islame u është nënshtruar ligjeve të njëjta të punës dhe luftës sikur edhe bashkësitë tjera dhe në këtë pikëpamje shoqëria jonë nuk gëzon te Zoti kurrfarë privilegjesh. (Kur’ani, 5,57).

Nga psikologjia e mendimit tonë publik duhet eliminuar dy gjëra: besimin në çudira dhe pritjen e ndihmës së huaj.

Çudirat nuk ekzistojnë, përveç atyre që i krijojnë njerëzit me punë dhe dije. Nuk ka kurrfarë mehdiu i cili në mënyrë të çuditshme do t'i largojë armiqtë, do ta shmangë mjerimin dhe do ta mbjellë arsimin dhe mirëqenien. Mehdiu është emër për përtacinë tonë, ose edhe më tepër, për shpresën e rrejshme, e cila rritet nga ndjenja e paaftësisë sonë në situatën kur madhësia e vështirësisë dhe problemit është në disharmoni të plotë me mundësitë dhe mjetet e luftës.

Mbështetja në ndihmën e huaj është forma e dytë e supersticionit. Na është bërë shprehi që ndër disa vende joislame të kërkojmë dhe të gjejmë ose miq të vërtetë ose armiq të përbetuar, dhe këtë e kemi quajtur politikë e jona e brendshme. Kur të kuptojmë se me të vërtetë nuk ka as miq të vërtetë e as armiq të vërtetë dhe kur për vështirësitë tona më tepër e fajësojmë veten, e më pak “planet djallëzore të armikut”, kjo do të jetë shenjë se ka filluar pjekuria jonë dhe se vjen epoka me më pak vështirësi dhe dëshpërim. Përndryshe, madje edhe sikur të kishte asish të cilët do të jenë të gatshëm të ofrojnë ndihmë pa kundërshtërbime të panumërta politike dhe materiale, kjo nuk do të mundej qenësisht ta ndërrojë pozitën tonë. Sepse, pasuria nuk mund të silllet në një vend. Ajo duhet të krijohet në vetë atë në bazë të punës vetjake. Atë që dëshirojmë ta arrijmë, duhet patjetër ta bëjmë vetë. Këtë askush as nuk dëshiron as nuk e mund ta bëjë përpos ne vetë.

Ky program i punës dhe i aktivitetit ka mbështetje e cila mund të jetë burim i trimërimit të jashtëzakonshëm. Pasuritë natyrore dhe mundësitë e botës muslimane janë shumë të mëdha. Vetëm një pjesë e asaj bote - Indonezia, paraqet pas SHBA-ve dhe BRSS-së territorin e tretë kompakt më të pasur në botë. Bota islame e marrë si tërësi, në këtë pikëpamje qëndron në vendin e parë.

Duke e paralajmëruar rilindjen, ne nuk e paralajmërojmë epokën e sigurisë dhe qetësisë, por epokën e trazirave dhe sprovave. Ka tepër shumë gjëra të cilat lusin për rrënuesit e tyre. Për këtë arsye këto nuk do të jenë ditë të mirëqenies, por ditë të dinjitetit. Populli i cili flenë mund të zgjohet vetëm me goditje. Kush i dëshiron mirë bashkësisë sonë, nuk, duhet ta kursejë nga orvatjet, rreziqet dhe skamjet. Përkundrazi, ai duhet bërë çmos që ajo bashkësi sa më parë t'i përdorë fuqitë e veta, t'i vejë në provë të gjitha mundësitë e saj, ta merr përsipër rrezikun, me një fjalë - të mos flejë por të jetojë. Vetëm e zgjuar dhe aktive, ajo mundet ta gjejë veten dhe rrugën e saj.

14.(GRUAJA DHE FAMILJA)

Pozita e gruas në shoqërinë muslimane duhet në çdo vend të ndërrohet në harmoni me detyrën e saj të nënës dhe edukatorin natyror të brezit të ri. Nëna e paarsimuar, e lënë pas dore dhe e pafatshme nuk mund t'i ngrisë dhe edukojë bijtë dhe bijat, të cilët do të jenë të aftë të nisin dhe me sukses ta udhëheqin rilindjen e popujve muslimanë. Islami duhet ngritur iniciativën që nënës t'i njihet rangu i funksionit shoqëror. Haremet do të abrogohen. Askush nuk ka të drejtë që të thirret në Islam që ta mbajë padrejtësinë ndaj femrës dhe keqpërdorimit të këtij lloji duhet t'i jepet fund.

Këto qëndrime nuk janë kurrfarë feminizmi i natyrës perëndimore, i cili e ka shprehur synimin që shoqërisë t'i imponohen kriteret, teket dhe sundimi i shtresës së çoroditur të gjinisë femërore. Kjo nuk është as barabarësi në kuptimin evropian. Kjo është theksimi i vlerës së njëjtë të mashkullit dhe të femrës, së bashku me theksimin e dallueshmërisë së tyre e cila duhet të jetë e ruajtur. Kurse parimi i vlerës së njëjtë

është pasojë e drejtpërdrejt e rregullave dhe obligimeve të njëjta fetare dhe morale, të cilat në disa vende në mënyrë të shprehur janë ekspozuar në Kur'an (veçmas ajeti 33,55).

Qytetërimi nga femra ka bërë objekt i cili shfrytëzohet ose për të cilin robërohet, por femrës ia ka marrë personalitetin, i cili i vetmi mund të jetë bartës i vlerave dhe respektit. Duke e mospërfillur detyrën e nënës, ai gruan e ka privuar nga funksioni i saj themelor dhe i pazëvendësueshëm.

Në këtë epokë kur familja po kalon nëpër krizë serioze dhe kur vlera e saj është vënë në pikëpyetje, Islami sërish e konfirmon lojalitetin e kësaj forme të jetës njerëzore. Duke i kontribuar sigurisë së strofullës familjare dhe duke i larguar faktorët e jashtëm dhe të brendshëm të cilët e rrënojnë (alkooli, amorali, mospërgjegjësia), Islami praktikisht e mbronë interesin më të lartë dhe të vërtetë të femrës së shëndoshë dhe normale. Në vend të barabarësisë abstrakte, ai femrës i siguron dashuri, bashkëshortësi dhe fëmijë, më tërë atë çka për femrën paraqesin këto tri gjëra. E drejta familjare dhe martesore e cila është formuluar në shekujt e parë të Islamit, do të jetë e nevojshme të rishqyrtohet në pajtim me nevojat e sotme dhe me shkallën e zhvillimit të vetëdijes njerëzore dhe shoqërore, me tendencën që të shkohet në ngushtimin sa më të madh të poligjinisë dhe në drejtim të eliminimit të saj të shkallëzuar nga jeta praktike, sikur edhe në kuptim të kufizimit të shkurorëzimeve dhe mbrojtjes efikase materiale të femrës dhe fëmijëve në këto raste.

15.(QËLLIMI NUK E ARSYETON MJETIN)

Në luftën për rregullimin islam është i lejuar përdorimi i të gjitha mjeteve, përveç njërit, - krimit. Askush nuk ka të drejtë emrin e bukur të Islamit dhe këto luftëra t'i njollosë me zbatimin e pakontrolluar dhe të tepërt të dhunës.

Bashkësia islame duhet edhe një herë të konfirmojë se drejtësia paraqet një nga themelet e saj. Kur'ani nuk ka urdhëruar t'i duam armiqtë, por rreptësisht na ka urdhëruar të jemi të drejtë dhe të falim (Kur'ani, 4,135 dhe 16, 126). Përdorimi i fuqisë duhet patjetër të jetë në harmoni me këtë dispozitë.

Formula: qëllimi e arsyeton mjetin, është bërë shkak i krimeve të panumërta. Qëllimi i lartësuar nuk mund ta shenjtërojë mjetin jo të denjë, por për këtë shkak përdorimi i mjetit jo të denjë mund ta zvogëlojë dhe komprometojë çdo qëllim. Sa më të fortë të jemi moralisht, aq më pak do të na nevojitet fuqia, e cila në çështjet e përcaktimit është armë e të ligëve, e jo e të fortëve. Atë që nuk mundet ta bëjë fuqia, mundet bujaria, përpikshmëria, qëndrimi i guximshëm (Kur'ani, 16,125;26,34-35).

16.(PAKICAT)

Rregullimi islam mund të sendërtohet vetëm në vendet në të cilat muslimanët paraqesin shumicën e banorëve. Pa këtë shumicë, rregullimi islam reduktohet vetëm në pushtet (sepse mungon elementi i dytë - shoqëria islame) dhe mund të shndërrohet në dhunë.

Pakicat jomuslimane në përbërje të shtetit islam, me kusht të lojalitetit, gëzojnë liritë fetare dhe tërë mbrojtjen.

Pakicat muslimane në përbërje të bashkësive joislame, me kusht të garancive të lirive fetare dhe jetës normale dhe zhvillimit, janë lojale dhe janë të obligueshme t'i zbatojnë të gjitha obligimet ndaj asaj bashkësie, përveç atyre të cilat e dëmtojnë Islamin dhe muslimanët.

Pozita e pakicave muslimane në bashkësitë joislame realisht gjithnjë do të jetë në varshmëri nga fuqia dhe autoriteti i Bashkësisë botërore islame.

17. (MARRËDHËNIET NDAJ BASHKËSIVE TJERA)

Marrëdhëniet e bashkësisë islame ndaj bashkësive tjera në botë mbështeten në parimet:

1. Lirisë së përcaktimit fetar (Kur'ani, 2,156);
2. Fuqisë dhe mbrojtjes energjike dhe aktive (Kur'ani, 8,61-62; 42,39-42; 2, 190-192);
3. Ndalesës së luftës ofensive dhe krimin (Kur'ani, 2, 190-192; 42,42),
4. Bashkëpunimit dhe njoftimit reciprok të popujve ndërmjet veti (Kur'ani, 49,13);
5. Respektimit të obligimeve - kontratave të marra (Kur'ani, 9,4) dhe;
6. Dyanshmërisë - reciprocitetit (Kur'ani, 9,8).

III. PROBLEMET E RREGULLIMIT

ISLAM SOT RILINDJA ISLAME - REVOLUCION FETAR APO POLITIK?

Rregullimi islam është unitet i fesë dhe sistemit shoqëror-politik. A thua rruga deri te ai shpie nëpërmjet rimëkëmbjes fetare apo revolucionit politik?

Përgjigjeja në këtë pyetje është: rilindja islame nuk mund të fillojë pa revolucion fetar, por nuk mund të vazhdohet dhe përfundohet me sukses pa revolucion politik. Kjo përgjigje, e cila rilindjen islame e përkufizon si revolucion të dyfishtë - moral dhe shoqëror, por i cili përparësi qartë i jep rimëkëmbjes fetare, rrjedh nga parimi dhe natyra e Islamit, por edhe nga disa fakte të zymta, me të cilat karakterizohet realiteti i botës së sotme muslimane.

Këto fakte flasin për gjendjen e rëndë morale në botën muslimane, për çoroditjen e karakterit, dominimin e korrupsionit dhe supersticionit, përtacisë dhe hipokrizisë, suprimimit të traditave dhe shprehive joislame, materializmin e përbetuar dhe mungesën shqetësuese të entuziazmit dhe shpresës. A mundet në një gjendje të këtillë drejtpërdrejt të fillojë çfarëdo qoftë transformimi shoqëror dhe politik?

Çdo popull para se është ftuar ta kryej rolin e vet në histori, medoemos është dashur ta përjetojë periudhën e pastrimit të brendshëm dhe pranimit praktik të disa qëndrimeve themelore morale.

Çdo fuqi në botë fillon si forcë morale, çdo humbje fillon si dështim moral. Çdo gjë që dëshirohet të sendërtohet, së pari duhet patjetër të sendërtohet në shpirtat e njerëzve.

Ç'do të thotë rimëkëmbja fetare si parakusht i rregullimit islam? Ajo para së gjithash, do të thotë dy gjëra: vetëdije e re dhe vullnet i ri.

Rimëkëmbja fetare është vetëdije e qartë për synimin e vërtetë të jetës, për atë për çka jetohet dhe për çka duhet të jetohet. A është ky synim standard personal apo i përbashkët, lavdia dhe madhësia e racës apo pupullit tim, afirmimi i personalitetit vetjak apo pushteti i ligjeve të Zotit në tokë? Në rastin tonë rimëkëmbja fetare praktikisht do të thotë "islamizimi" i njerëzve të cilët veten e quajnë muslimanë ose të cilët të tjerët rëndom i quajnë me atë emër. Pikënisje e këtij "Islamizimi" është besimi i fuqishëm në Zotin dhe praktika rigoroze dhe e sinqertë e normave islame fetare dhe morale nga ana e muslimanëve.

Komponentë tjetër e rimëkëmbjes fetare është gatishmëria që të zbatohet imperativi të cilin e imponon vetëdija për synimin. Për këtë shkak rimëkëmbja fetare është një cilësi e ngritjes dhe entuziazmit moral, një psikozë e supremacionit të shpirtit ndaj gjërave, një gjendje e idealizmit të përjetuar dhe praktik në të cilin njerëzit e rëndomtë bëhen të aftë për vepra të jashtëzakonshme të trimërisë dhe sakrificimit. Ajo është edhe një cilësi e re e fesë dhe vullnetit në të cilën kriteret e përditshme të së mundshmes pushojnë të vlejshëm dhe ku individë dhe grupe të tëra papritmas ngriten deri te shkalla e flijimit për idealin e tyre.

Pa këtë gjendje të re të shpirtit dhe të ndjenjës është e pamundur të arrihet çfarëdo qoftë ndërrimi i mirëfilltë në botën e sotme muslimane.

Te këto shqyrtime gjithnjë, qoftë për një çast, do të shfaqet dilema, se rruga më e shkurtër deri te rregullimi islam do të shpiente nëpërmjet marrjes së sundimit, i cili më

pastaj do të krijonte institucione përkatëse dhe do ta zbatonte edukimin sistematik fetar, moral dhe kulturor të popullit, si parakusht për ngitjen e shoqërisë islame. Kjo dilemë është vetëm sprovë. Historia nuk njihet asnjë revolucion të mirëfilltë i cili ka ardhur nga pushteti. Çdonjëri ka filluar nga edukimi dhe në esencën e tij ka domethënien e thirrjes morale.

Përveç kësaj, formula e cila konstituimin e rregullimit islam ia beson njëfarë pushteti dhe institucioneve të tij, nuk përgjigjet në pyetjen prej nga vetë ai pushtet. Kush do ta konstitujë dhe kryej dhe prej cilëve njerëz ai dhe institucionet e tij do të përbëhen? Kush, më në fund, do ta kontrollojë sjelljen e atij pushteti dhe si të sigurohet që ai të mos degjenerohet dhe të mos fillojë t'i shërbejë vetes, në vend që t'i shërbejë synimit në emër të të cili është konstituuar?

Është e mundur që një grup në pushtet të ndërrohet me tjetër, dhe kjo për çdo ditë përndodhë. Është e mundur që tiraninë e njërit ta ndërrosh me tiraninë e tjetrit dhe të kryhet ndërrimi i pronarit të të mirave të kësaj bote. Është e mundur të ndërrohen emrat, flamujt, himnet dhe parullat në emër të të cilëve e tërë kjo bëhet. Por, me këtë s'është e mundur të bëhet asnjë hap më afër rregullimit islam, si një ndjenjë e re e botës dhe qëndrimit tjetër të njeriut ndaj vetes, njerëzve dhe botës.

Mendimi që çdokund të thirret në ndihmë njëfarë fuqie ose njëfarë sundimi, rrënjën e ka në prirjen e lindur të njeriut që t'i shmanget fazës së parë dhe më të rëndë të xhihadit - luftës kundër vetvetes. Vështirë është të edukohen njerëzit, por edhe më rëndë vetvetja. Rimëkëmbja fetare, tashmë sipas përkufizimit të saj nënkupton fillimin nga vetvetja, nga jeta vetjake. E kundërta, fuqia gjithnjë e ka parasysh tjetrin. Në këtë qëndron tërheqshmëria e kësaj ideje.

Për këtë arsye lëvizja, e cila si synim kryesor të vetin do ta theksojë rregullimin islam, duhet para së gjithash të jetë lëvizje morale. Ajo duhet patjetër moralisht t'i shqetësojë njerëzit dhe të paraqesë një funksion moral, i cili njerëzit i ngritë lartë dhe i bënë më të mirë. Në këtë qëndron dallimi ndërmjet lëvizjes islame dhe partisë politike, e cila parashtron barabarësinë e mendimeve dhe interesit, por nuk i inkuadron kriteret etike, as që moralisht i angazhon njerëzit.

Qëndrimi për përparësinë e rimëkëmbjes fetare, përveç tjerash, ka edhe mbështetje të qartë në burimet islame.

E para, Kur'ani thotë se rilindja e brendshme është parakusht i çdo ndërrimi dhe përmirësimi të gjendjes së një populli (Kur'ani, 13,12)

E dyta, ky ligj është afirmuar edhe në praktikën e Islamit të hershëm dhe luftën e Muhammedit a.s. për konstituimin e rregullimi të parë islam në histori. Në këtë tregon fakti se Kur'ani gjatë trembëdhjetë vjetëve të para ka vazhduar të diskutojë dhe theksojë ekskluzivisht çështjet e besimit dhe përgjegjësisë, dhe se gjatë këtyre trembëdhjetë vjetëve nuk i ka hyrë shqyrtimit të cilitdo problemi shoqëror ose politik apo formulimit të cilitdo ligji të shoqërisë të mbështetur në Islam.

Nga rimëkëmbja fetare presim edhe tri gjëra me rëndësi:

1. Vetëm rimëkëmbja fetare mund të krijojë vendosmëri që urdhërat e Kur'anit, veçanërisht ato të cilat janë të drejtuara kundër të këqijave të rrënjësura sociale ose nuk janë të pëlqyeshme për pushtetmbajtësit dhe pronarët e pasurive, të zbatohen pa hamendje dhe kompromise. Rimëkëmbja fetare mund të bëjë që ato të sendërtohen pa dhunë dhe urrejtje, sepse të gjithë, ose shumica më e madhe e shoqërisë së rimëkëmbur, do t'i kuptojë dhe pranojë si zbatim i urdhërave të Zotit dhe si çështje e drejtësisë.
2. Rilindja Islame nuk mund të mendohet jo vetëm pa njerëz të gatshëm për sakrificat të mëdha vetjake dhe materiale, por edhe pa shkallën e madhe të besimit reciprok dhe bashkëpunimit lojal. Çka mund të sigurojë që orvatjet, vetëmohimi dhe sakrificat e

disave të mos shfrytëzohen që të sendërtohet sundimi dhe ambicia e të tjerëve? Çka mund të pengojë që tragjedia e dështimit moral, aq e shpeshtë në historinë e re islame, të mos përsëritet? Çdo rregullim, edhe ai islam, gjithnjë më shumë do të përngjasë në njerëzit të cilët e krijojnë dhe zbatojnë se sa në parimet të cilat ata i proklamojnë.

3. Për shkak të prapambeturisë së madhe, bota islame do të duhet patjetër të pranojë tempin shumë të shpejtë të arsimimit dhe industrializimit. Zhvillimi i shpejtuar çdokund është i ngarkuar me fenomene të atilla përcjellëse, siç janë: despotizmi, korrupsioni, shkapërderdhja e familjes, pasurimi i shpejtë dhe i paarsyeshëm, dalja në plan të parë e individëve të gjindshëm dhe të paskrupullt, urbanizimi i shpejtë me heqjen e traditave, vullgarizmi e marrëdhënieve shoqërore me përhapjen e alkoolizmit, drogës dhe prostitucionit. Pendë kundër këtij vërshimi të jokulturës dhe primitivizmit mund të jetë besimi i pastër dhe i fortë në Zotin dhe praktika e dispozitave fetare nga ana e të gjitha shtresave të popullit. Vetëm feja mund të sigurojë që qytetërimi të mos e zhdukë kulturën. Progresi i thatë material dhe teknik, sikur që këtë disa raste qartë e vërtetojnë, mund të shndërrohet në kthim të hapur në barbarizëm.

PUSHTETI ISLAM

Theksimi i përparësisë të rimëkëmbjes fetare - morale nuk do të thotë - e as që mund të komentohet në atë mënyrë - se rregullimi islam mund të sendërohet pa pushtet islam. Ky qëndrim do të thotë vetëm se rruga jonë nuk zë fill në të marrurit e pushtetit, por në të pushtuarit e njerëzve, dhe se rilindja islame së pari është kthesë në sferën e edukimit, e vetëm pastaj në sferën e politikës.

Medoemos duhet pra, së pari të jemi predikues e pastaj ushtarë. Mjetet tona të para janë shembulli personal, libri, fjala. Kur këtyre mjeteve do t'u bashkangjitet edhe fuqia?

Zgjedhja e këtij rasti gjithnjë është pyetje konkrete dhe varet nga një varg faktorësh. Megjithatë mund të vehet një rregull i përgjithshëm: lëvizja islame duhet dhe mund t'i afrohet marrjes së pushtetit posa moralisht dhe numerikisht të jetë aq e fuqishme sa të mund jo vetëm ta rrënojë pushtetin ekzistues joislam, por edhe ta ndërtojë pushtetin e ri islam. Ky dallim është i rëndësishëm, sepse rrënimi dhe ndërtimi nuk kërkojnë shkallë të njëjtë të gatishmërisë psikologjike dhe materiale.

Të nxitosh këtu është rrezik i barabartë sikur të vonohesh.

Të marrësh pushtetin në bazë të rrethanave fatlume dhe të favorshme, pa përgatitje të mjaftueshme morale dhe psikologjike dhe pa minimumin e domosdoshëm të kuadrove të forta e të ndërtuara, do të thotë të sendërtosh edhe një grusht shtet, e jo revolucion islam (kurse grush shteti është vazhdim i politikës joislame nga ana e grupit tjetër të njerëzve apo në emër të parimeve tjera). Të vonohesh në marrjen e pushtetit, do të thotë të privohesh nga një mjet i fuqishëm për sendërtimin e synimeve të rregullimit islam dhe pushtetit joislam t'i ofrosh mundësi t'i shkaktojë goditje lëvizjes dhe t'i rrallojë kuadrot e saj. Për këtë të fundit, historia e paradokohshme ofron shembuj të mjaftueshëm, tragjikë dhe instruktivë.

PAKISTANI - REPUBLIKË ISLAME

Kur është fjala për pushtetin islam, shembulli i Pakistanit, si republikë sot e vetme e deklaruar islame, nuk mund të bishtërohet.

Ne e përshëndesim Pakistanin, pa marrë parasysh mossukseset dhe vështirësitë e caktuara, sepse ai është fryt i këtij synimi për konstituimin e rregullimit islam dhe se ata të cilët e kanë menduar, sikur edhe ata të cilët e kanë sendërtuar kanë qenë të udhëhequr me mendimin e qartë islam.

Pakistani është provë e përgjithshme e vendosjes së rregullimit islam në kushtet bashkëkohore dhe në shkallën e sotme të zhvillimit. Në shembullin e Pakistanit, protagonistët e Islamit duhet dhe mund të mësojnë si duhet dhe si nuk duhet punuar. Përvojën negative të Pakistanit - kurse përvojat negative janë gjithnjë më të rëndësishme - mund ta përmbledhim në këto dy pikë:

1. Uniteti dhe krijimtaria e pamfjatueshme e fuqisë themelore të organizuar e cila e ka jetësuar idenë e Muhammed Ikbali për Pakistanin. Së shpejti pasi është krijuar Pakistani, u tregua se Liga Muslimane ka tubuar elemente shumë jo të barabarta, të cilat nuk kanë pasur pikëpamje unike në çështjet fundamentale të rregullimit të shoqërisë dhe organizimit të shtetit. Nga kjo anë, Liga ka qenë mezi diç më shumë se partia politike e tipit klasik dhe para dilemave të mëdha para të cilave është gjetur Pakistani, ajo nuk ka mund ta mbajë unitetin e saj,

2. Hyrja formale dhe dogmatike e sendërtimit të parimeve islame në praktikën e Pakistanit. Mendimtarët dhe juristët e Pakistanit, në vend që t'u kthehen çështjeve të mëdha të arsimit, e kanë shterë energjinë e tyre dhe përfundimisht janë ndarë në çështjet e zbatimit më pak apo më shumë të përpiktë të të drejtës penale dhe bashkëshortore të shariatit. Derisa ata kanë zhvilluar diskutime të pafundta për atë se a t'i prehet dora vjedhësit ose të dërgohet në burg, një aspekt i veçant i vjedhjes - korrupsioni, ka marrë përmasa që s'mbahen mend dhe solli deri te kriza, e cila i ka dridhur themelet e Pakistanit si shtet.

Mësimet nga ekzistimi njëzetvjeçar i Pakistanit janë të qarta. Ato janë:

E para, luftën për rregullimin islam dhe rikonstruimin themeltar (solid) të shoqërisë muslimane me sukses mund ta zhvillojnë vetëm individët e kalitur dhe të ngritur, të radhitur në organizatë të fortë dhe homogjene. Kjo organizatë nuk është kurrfarë partie politike nga arsenali i demokracisë perëndimore; ajo është lëvizje e mbështetur në ideologjinë islame dhe në kriteret e qarta morale dhe ideore të përkatësisë;

E dyta, lufta për rregullimin islam sot është lufta që të sendërtohet esenca e Islamit, kjo do të thotë, që në praktikë të sigurohet edukimi fetar dhe moral i popullit dhe elementet themelore të drejtësisë shoqërore. Format në këtë çast kanë rëndësi dytësore; dhe

E treta, funksioni i republikës islame nuk është pikësëpari të deklarojë barabarësinë e njerëzve dhe vëllazërimit të gjithë muslimanëve, por të luftojë që të sendërtojë diç nga këto parime të larta në praktikë. Islami i zgjuar duhet që në çdo mjedis të marrë në duart e tij flamurin për rregullimin më të drejtë shoqëror dhe që qartë të theksojë se me luftën për Islam fillon edhe luftën kundër mosdijes, padrejtësisë dhe varfërisë, luftë në të cilën nuk do të ketë kompromise dhe shmangie. Nëse këtë nuk e bënë, këtë flamur do ta marrin demagogët dhe shpëtuesit e rrejshëm të shoqërisë, që t'i sendërtojnë synimet e tyre hipokrite.

Këto mësimet kanë shije të idhët. Ne megjithatë mbesim të besojmë në Pakistanin dhe në misionin e tij në shërbim të Islamit botëror. Sepse, nuk ka zemër muslimane e cila nuk do të dridhet gjatë të përmendurit të diçkasë aq të dashur siç është Pakistani, ndo-

nëse kjo dashuri, sikur edhe çdo tjetër, di për tmerret dhe shqetësimet e veta. Pakistani është shpresa jonë e madhe, plotë sprovë. (Përsiatjet lidhur me Pakistanin duhet kuptuar në kontekstin kohor, v.p.).

PANISLAMIZMI DHE NACIONALIZMI

Në një nga tezat për rregullimin islam të të sotmes, kemi theksuar se funksioni natyror i rregullimit islam është synimi për tubimin e të gjithë muslimanëve dhe të gjitha bashkësive muslimane në botë. Në rrethanat e sotme ky synim do të thotë luftë për krijimin e federatës së madhe islame prej Marokos deri në Indonezi, prej Afrikës tropike deri në Azinë Qendrore.

Ne e dimë shumë mirë se përmendja e këtij vizioni nevrikos një lloj të njerëzve në mjedisin tonë, të cilët veten e quajnë ose e konsiderojnë realistë, dhe ne aq më qartë dhe më zëshëm e theksojmë këtë synim. Ne e injorojmë këtë “realizëm” i cili popujt muslimanë i dënon në pozitë të vazhdueshme inferiore dhe nuk lë vend për kurrfarë përpjekje dhe kurrfarë shprese. Ky realizëm, i cili burimin e ka në dekurajimin dhe respektimin e të fuqishmëve në botë, do të thotë se zotërinjtë mbasin zotërinj, kurse mëditësit - mëditës. Mirëpo historia është jo vetëm rrëfim për ndërrimin e përhershëm, por edhe për sendërtimin e vazhdueshëm të të pamundshmes dhe të papriturës. Pothuaj, e tërë ajo që e paraqet realitetin e botës bashkëkohore para pesëdhjetë vjetësh është dukur e pamundshme.

Ekzistojnë qartë dy realizma: i yni dhe i dekurajuesve tanë dhe të dobtëve. Neve na duket se nuk ka asgjë më të natyrshme, së këtejmi as më reale, nga kërkesa që muslimanët t’i sendërtojnë format e ndryshme të unitetit për t’i zgjidhur problemet e përbashkëta dhe që suksesivisht t’i hyjnë krijimit të strukturave të caktuara supra-nacionale - ekonomike, kulturore dhe politike - për arsye të veprimit të koordinuar dhe të përbashkët në disa sfera të rëndësishme. “Realistëve” (lexo: të dobtëve) tanë ky synim u duket joreal. Ata e sanksionojnë gjendjen ekzistuese, e cila sërish, për të kuptuarit tonë të realizmit, paraqet shembull të diçkasë jo të natyrshme e madje absurde. Për ne, për shembull, është absolutisht e papranueshme dhe joreale që në epokën e sotme të koncentrimit dhe bashkimit, një popull - ai arab - të copëtohet në trembëdhjetë bashkësi shtetërore: që në vargun e çështjeve të rëndësishme botërore vendet muslimane qëndrojnë në anët e kundërta: që Egjiptit musliman mos t’i interesoje vuajtja e muslimanëve në Etiopi ose Kashmir; që në kohën e konfrontimeve më të ashpra të vendeve arabe me Izraelin, Persia muslimane mbanë marrëdhënie miqësore me agresorin, etj.etj. Nëse, pra, ekziston diç që nuk është reale, atëherë kjo nuk është uniteti i muslimanëve, por mungesa e këtij uniteti, pikërisht gjendja e sotme e mosunitetit dhe mospajtimit.

Nuk ekziston synim historik - përveç nëse është në kundërshtim me faktet natyrore apo historike - të cilin njerëzit me vullnetin e përbashkët dhe punën e përbashkët nuk do të mund ta sendërtonin. Utopia në të cilën besohet dhe për të cilën punohet pushon të jetë utopi. Kurse të dobët as që mund të besojnë, as që mund të punojnë, dhe në këtë duhet kërkuar shpjegimin e “realizmit” të tyre të degraduar. Kur ata thonë se uniteti i muslimanëve është ëndërr e cila nuk mund të realizohet, ata, në të vërtetë vetëm e shprehin paaftësinë të cilën vetë e ndjejnë. Kjo pamundësi nuk qëndron në botë, por në zemrat e tyre.

Ideja për unitetin e të gjithë muslimanëve nuk është shpikje e askujt, as dëshirë e bukur e këtij apo atij reformatori ose idologu. Atë e ka themeluar vetë Kur’ani me

parullën e njohur “Muslimanët janë vëllezër”, kurse Islami vazhdimisht e ka mbajtur dhe përtëritur në vetëdijen e njerëzve nëpërmjet agjërimit të përbashkët, vizitës së Mekkes dhe Ka’bes si qendra unike shpirtërore, duke krijuar në këtë mënyrë një ndjenjë të përhershme dhe identike të përkatësisë dhe përbashkësisë përgjatë botës muslimane. Çdokush që ndonjëherë pas ndonjë fatkeqësie e cila e ka goditur ndonjë popull të largët muslimanë, ka zbritur ndër njerëzit e rëndomtë, ka mundur të bindet çfarë ngarkese kanë këto ndjenja të dhemshurisë dhe solidaritetit.

Si po ndodh që ky “panislamizëm popullor”, pa mëdyshje i pranishëm në aspekt të ndjenjave të fuqishme të masave, të mbetet pa shumë ndikim në jetën reale dhe politikën praktike të vendeve muslimane? Pse ai mbetet vetëm në gjendjen e ndjenjave dhe nuk ngritet deri në vetëdijen e duhur për fatin e përbashkët? Si të shpjegohet fakti se lajmi për pësimin e muslimanëve, atyre në Palestinë, ose atyre në Krime, Sinkjang, Kashmir, Etiopi nxiti ndjenjën e depresionit dhe gjykimit të përgjithshëm, e që njëkohësisht aksioni gjithnjë mungon ose ai është në disproporcion të plotë me atë çka ndihet?

Përgjigjja në këtë pyetje gjendet në faktin që përkundër ndjenjave të popullit të rëndomtë, veprimi i vetëdijshëm i qarqeve udhëheqëse, të shkolluara në Perëndim ose nën ndikimin e Perëndimit, kanë qenë jo panislamike, por nacionaliste. Instinkti dhe vetëdija e popujve muslimanë kanë qenë të ndarë dhe të kundërshtuar, dhe në këtë gjendje çdo aksion i rëndësishëm ka qenë dhe do të jetë i pamundshëm.

Panislamizmi bashkëkohor pikësëpari është përpjekje që vetëdija të harmonizohet me ndjenjat, që ta duam atë që jemi dhe mos ta duam atë që nuk jemi.

Kjo gjendje përcakton edhe karakterin edhe fatin e nacionalizmit në botën e sotme muslimane.

Derisa çdokund në botë nacionalizmi ka pasur karakteristika të lëvizjes së gjerë popullore, sepse ka paraqitur afirmimin e synimeve popullore (melosit, folklorit e veçanërishtë gjuhës), në vendet muslimane sipas rregullimit haset një formë e atrofizuar e nacionalizmit, ose madje një lloj i nacionalizmit jopopullor, anacional. Shpjegimin e këtij fakti nga një anë duhet kërkuar në faktin që ndjenjat popullore i ka absorbuar panislamizmi, kurse nga ana tjetër, që këtu nacionalizmi është menduar si ndërrim për Islamin dhe si i tillë prej fillimit ka paraqitur lëvizje antiislame. Duke u gjetur në konflikt natyror me të kaluarën dhe traditat e popujve - sepse këto tradita janë gjithnjë dhe vetëm islame - lëvizjet nacionaliste në një varg vendesh muslimane vijnë në gjendje të aplikojnë një lloj denacionalizmi, mjaft i ngjashëm me atë të pararendësve të tyre kolonialistë. Pozita e gjuhës arabe, për shembull, në disa vende arabe - së paku sa i përket qëndrimin të administrimit nacionalist - nuk është shumë më e përshtatshme se sa gjatë kohës së okupimit anglo-francez. Nëse në këtë aspekt diç edhe bëhet, ajo është pa entuziazëm të vërtetë, apo është vepër e fuqive të cilat nuk janë bastarduar (krahaso: hebrenjtë në Izrael e kanë futur pothuaj gjuhën e harruar hebraike). Shkaku për qëndrimin e këtillë ndaj gjuhës arabe është i thjeshtë: kjo gjuhë si gjuhë e Kur’anit dhe qytetërimit islam, më tepër është instrument i ndjenjave islame se sa arabe, panarabe, përgjithësisht nacionaliste. Protagonistët e nacionalizmit saktë e vërejnë këtë fakt (ose më shumë instinktivisht e ndiejnë) dhe gjejnë rrugëdalje pa precedentë: ata dhe administrata e tyre flasin me gjuhën e okupatorëve të hershëm (!). Në botën muslimane pa Islam nuk ka as patriotizëm.

Këto konkludime në mënyrën e vet i konfirmon edhe fakti se idetë nacionaliste në botën muslimane nuk janë islame edhe sipas prejardhjes së tyre. Kjo është më e evidente në Lindjen e Mesme, ku pionierë të nacionalizmit janë intelektualët sirianë dhe të krishterët libanezë, të shkolluar në Institutin amerikan (në fillim: Kolexhi sirian protestan) dhe në Universitetin e Shën Gjergjit në Bejrut. Hulumtimi i rrënjëve

shpirtërore dhe historike të lëvizjes së Kemalit në Turqi, të “pança shillës” së Sukarnos në Indonezi, partisë BAATH në disa vende arabe (veçanërisht disa rrymave të saja) dhe vargut të tërë të grupeve nacionaliste dhe “revolucionare” përgjatë botës muslimane, e konfirmon këtë konstatim. Panislamizmi gjithnjë ka buruar nga vetë zemra e popujve muslimanë, nacionalizmi gjithnjë ka qenë mall i importuar. Popujt muslimanë, pra, nuk kanë “prirje” për nacionalizëm. A duhet të dëshpërohen për këtë fat?

Madje edhe sikur për një çast ta mospërfillnin të vërtetën e qartë se parimi i bashkësisë shpirtërore është më superior prej parimit të kombit, do të duhej medoemos, duke e marrë parasysh çastin kur po e shkruajmë këtë mesazh, t’i këshillojmë popujt tanë që edhe të mos orvaten ta ngadhënjë këtë “aftësi”. Edhe nga popujt të cilët me shekuj jetojnë në bashkësitë nacionale ardhmëria kërkon që dalëngadalë t’u përshtaten formave të reja të jetës së përbashkët, të cilat mundësojnë tubimin në bazë të gjerë. Njerëzit largpamës në Francë dhe Gjermaninë e sotme i këshillojnë bashkëqytetarët e tyre që më pak të ndihen francezë ose gjermanë e më shumë evropianë. Themelimi i Bashkësisë Ekonomike Evropiane - ndonëse ky konfirmim në shikim të parë mund të duket i papranueshëm - paraqet ngjarjen më konstruktive të historisë evropiane të shekullit XX. Kurse krijimi i kësaj strukture mbinacionale është fitorja e parë e vërtetë e popujve evropianë mbi nacionalizmin. Nacionalizmi po bëhet luks shumë i shtrenjtë për popujt e vegjël, e madje edhe për popujt e mesëm e të mëdhenj. Bota bashkëkohore gjendet para zhvillimit, i cili në njëfarë aspekti është i pakrahasueshëm në histori. Me programet e tija jashtëzakonisht të shtrenjta të arsimit, hulumtimit, ekonomisë, mbrojtjes e tjera, ky zhvillim kërkon koncentrimin e madh të njerëzve dhe mjeteve dhe objektivisht u jep rast vetëm popujve të mëdhenj, ose edhe më qartë, lidhjeve të popujve. Në botë momentalisht sundojnë dy unione - amerikan dhe sovjetik - kurse i treti në procesin e krijimit - evropian, gjithnjë e më qartë e paralajmëron daljen e tij në skenë. Bashkësia e cila nuk mund të tubojë 200 milionë banorë dhe të krijojë 200 miliardë dollarë të ardhura nacionale - kurse këto madhësi kanë tendencë rritjeje - nuk mund ta mbajë hapin në këtë lëvizje dhe patjetër do të duhet të pajtohet me pozitën e varur. Ajo nuk mund të reflektojë jo të sundojë me të tjerët, po as të sundojë me vetveten. Shkalla e zhvillimit pushon të jetë faktor vendimtar. Atë e ndërrojnë madhësitë absolute. Kina sipas zhvillimit të saj qëndron dukshëm pas Francës ose Anglisë, por duke iu falënderuar koncentrimin të madh të njerëzve dhe mjeteve, ajo në garën rrjedhëse tregon supremacion të dukshëm. Kjo situatë paraqet rast të volitshëm për botën muslimane, e cila nuk është e zhvilluar, por është e madhe.

Ekziston edhe një çështje e cila në mënyrë alarmante thërret në tubim dhe në përpjekjet e bashkuara të vendeve muslimane.

Prapambeturinë ekonomike dhe kulturore të vendeve muslimane nga dita në ditë e keqëson fenomeni i rritjes së vullshme të popullsisë. Dy vendet muslimane - Egjipti dhe Pakistani - momentalisht mbajnë dy vendet e para në shkallën e natalitetit në botë. Sipas disa parashikimeve, çdo vit në botë linden 20 milionë muslimanë dhe nëse rritja vazhdon me këtë temp, bota muslimane në kufijtë ekzistues do të dyfishohet deri në fund të këtij shekulli. A mund t’i pranojmë, ushqejmë, shkollojmë dhe të hapim vende pune për aq miliona të cilët presin që të linden? Ky zhvillim dramatik demografik, nëse nuk do të përcillej me zhvillimin gjithashtu të shpejtë ekonomik dhe shoqëror, është përplotë rreziqe dhe pasiguri potenciale. Për 20 vjetët e kaluara ky “inflacion demografik” kryesisht e ka absorbuar tërë rritjen e produktivitetit, kështu që në shumicën e vendeve muslimane të ardhurat nacionale për njeri sot janë më të vogla se sa para dy dekadave. Kështu rritja e popullsisë, në vend që të jetë faktor i fuqisë në

botën e bashkuar muslimane, po bëhet burim i krizave dhe dëshpërimeve për vendet e përçara muslimane.

Është e qartë se vendet muslimane nuk mundën individualisht ta zgjidhin këtë problem. Të ballafaqohemi me këtë situatë dhe njëkohësisht t'i kompensojmë dekadat e humbura të prapambeturisë dhe stagnimit mundemi vetëm nëpërmjet kësaj cilësie të re - unitetit. Atë që nuk mund ta zgjidhin vetë arabët, turqit, persianët ose pakistanezët, mund ta zgjidhin muslimanët me një përpjekje e cila do të jetë e përbashkët dhe e koordinuar.

Çdo vend musliman mund ta ndërtojë lirinë dhe mirëqenien e tij vetëm nëse me këtë e ndërton lirinë dhe mirëqenien e të gjithë muslimanëve. Kuvajti dhe Libia e pasur nuk mund të ekzistojnë si ujdhesa të mirëqenies në detin e mjerimit. Nëse nuk e krijojnë solidaritetin islam dhe nuk i ndihmojnë vendet fqinje muslimane, nëse udhëhiqen me egoizëm, a nuk do t'i përdurhin këto vende në sjellje të ngjashme? Kurse kjo do të shpiente në gjendjen e urrejtjes dhe kaosit, të cilën e dëshirojnë armiqtë. Duke e kryer detyrën e tyre islame, vendet e pasura muslimane do ta kryejnë edhe atë që e kërkon interesi i tyre më i lartë.

Alternativa para çdo vendi musliman është e qartë: ose i bashkuar me vendet tjera muslimane të sigurojë ekzistimin, përparimin dhe fuqinë që të ballafaqohet me çdo sprovë, ose nga dita në ditë gjithnjë e më shumë të mbetet mbrapa dhe të bie në varshmëri nga të huajt e pasur. Çasti bashkëkohor historik këtij uniteti i jep dimension të ri: ai nuk është më vetëm dëshirë e mirë e idealistëve dhe vizionarëve: uniteti është bërë domosdoshmëri, nevojë e shtrengueshme, ligj i ekzistimit dhe kusht i denjësisë në botën e sotme. Ata të cilët për çfarëdo shkaqesh dhe motivesh e përkrahin ndasinë e sotme, praktikisht janë në anën e armikut.

Instinkti panislam i masave muslimane përkryeshmërisht pajtohet me këtë imperativ të situatës historike. Edhe këtu përparimtarët janë ata të cilët me nacionalizmin e tyre nuk shohin asgjë.

KRISHTERIMI DHE HEBRAIZMI

Duke e marrë parasysh hapësirën, në këtë tekst nuk është e mundur të shtrohet raporti i Islamit ndaj të gjitha doktrinave dhe sistemeve më të rëndësishme jashtë sferës së Islamit. Megjithatë, është e domosdoshme të shtrohet ky raport ndaj dy religjioneve më të rëndësishme: krishterimit dhe hebraizmit dhe ndaj dy sistemeve sunduese botërore shoqërore: kapitalizmit dhe socializmit.

Në çështjen e raportit ndaj krishterimit, ne dallojmë diturinë e Jezu Krishtit nga Kisha. Në të parën shohim shpalljen e Zotit, në disa pika të shtrembëruar, kurse në të dytën një organizatë, e cila me hierarkinë, politikën, pasurinë dhe intereset e veta të pashmangshme, është bërë jo vetëm joislame, por edhe antikristere. Çdokush që duhet ta përcaktojë qëndrimin e vet ndaj krishterimit, kërkon që t'i përkufizohet: a është fjala për diturinë e Jezu Krishtit ose për inkuizicionin, kurse kisha në të jetuarit e saj historik gjithnjë është endur ndërmjet këtyre dy poleve. Sa më shumë kisha të jetë shprehje dhe shpjegim i mësimave etike të Ungjëllit, ajo është më larg prej inkuizicionit, dhe me vetë këtë afër Islamit. Tendencat e reja në kishë, të cilat i ka deklaruar koncili i fundit i Vatikanit, ne i përshëndesim sepse i vlerësojmë si njëfarë afrimi bazave origjinale të krishterimit. Nëse këtë të krishterët do ta donin, ardhmëria mund të ofrojë shembull të mirëkuptimit dhe bashkëpunimit të dy religjioneve të

mëdha për të mirën e të gjithë njerëzve dhe njerëzimit, ashtu siç ka qenë e kaluara arenë e padurimit dhe grindjes së tyre të pakuptimtë.

Në parimin e ngjashëm zë fill qëndrimi i Islamit ndaj hebraizmit. Me hebrenjtë me shekuj kemi jetuar së bashku dhe madje kemi krijuar kulturë, ashtu që në disa raste nuk mundet me siguri të dallohet çka në atë kulturë është islame, e çka hebraike.

Mirëpo, nën udhëheqjen e cionistëve, hebrenjtë në Palestinë e kanë filluar aksionin i cili aq sa është barabartë johuman dhe i pa skrupull, aq është edhe shkurtpamës dhe aventuristik. Kjo politikë e merr parasyshtë vetëm gjendjen momentale dhe të përkohshme të raporteve, kurse i harron faktorët e përhershëm dhe marrëdhëniet e përgjithshme të fuqive ndërmjet hebrenjve dhe muslimanëve në botë. Ajo në Palestinë i ka provokuar të gjithë muslimanët e botës. Jerusalemi nuk është vetëm çështje e palestinezëve, e as vetëm e arabëve. Ai është çështje e të gjithë popujve muslimanë.

Që ta mbajnë Jerusalemin, hebrenjtë do të duhej ta ngadhënjëjnë Islamit dhe muslimanët, kurse kjo - falënderimi i qoftë Zotit - është jashtë fuqisë së tyre.

Ne do të dëshironin t'i dallojmë hebrenjtë nga cionistët, nëse vetë hebrenjtë gjejnë fuqi ta tërheqin këtë dallim. Të shpresojmë se fitoret ushtarake, të cilat i kanë shënuar kundër regjimeve të përçara arabe (jo kundër arabëve dhe kundër muslimanëve), krejtësisht nuk do t'ua turbullojnë arsyen dhe se do t'i hyjnë eliminimit të konfrontimit të cilin e kanë krijuar vetë, në mënyrë që t'i hapet rruga jetës së përbashkët në trollin e Palestinës. Nëse ata megjithatë e ndjekin rrugën në të cilën i shpie mendjemadhësia e tyre, e cila tash për tash duket më e besueshme, për lëvizjen islame dhe të gjithë muslimanët në botë ekziston vetëm një zgjidhje: të vazhdohet lufta, të zgjerohet dhe të zgjatet, nga dita në ditë, nga viti në vit, pa marrë parasyshtë sakrificat dhe kohën se sa do të mund të zgjasë ajo, deri atëherë kur ata do të jenë të detyruar të kthejnë çdo hap të tokës së rrëmbyer. Çfarëdo pazarllëku ose kompromisi, të cilat mund t'i sjellin në pyetje këto të drejta elementare të vëllezërve tanë në Palestinë, paraqesin tradhti, e cila mund ta rrënojë edhe vetë sistemin moral në të cilin zë fill bota jonë.

Këto qëndrime nuk janë shprehje e kurrfarë politike të re të Islamit ndaj të krishterëve dhe hebrenjëve e cila do të ishte e diktuar nga rrethanat momentale. Ato në të vërtetë janë vetëm rezultat praktik i nxjerrur nga parimi islam për pranimin e krishterimit dhe hebraizmit dhe pothuaj tekstualisht rrjedhin nga Kur'ani. (Kur'ani: 29, 45; 2, 136; 5, 47-49).

KAPITALIZMI DHE SOCIALIZMI

Në çfarë formash strukturale dhe trajtash politike do të manifestohet dhe sendërtohet rilindja islame e epokës sonë? A vlejnë disa trajta të organizmit të shtetit dhe shoqërisë, karakteristike për trevën e qytetërimit perëndimor - demokracia përfaqësuese, kapitalizmi, socializmi - edhe për shoqërinë islame, dhe a do të duhet patjetër edhe shoqëria jonë detyrimisht të kalojë nëpër këto dhe forma të ngjashme? Në dy shekujt e fundit në botë ishte rrënjësuar bindja se çdo vend duhet patjetër të përfytyrohet kthesë nga demokracia përfaqësuese. Zhvillimi më i ri, e posaçërisht ndërmjet dy luftërave të mëdha, ka afirmuar disa fakte të kundërta dhe ka treguar se demokracia klasike nuk është stad i pashmangshëm në evolucionin e bashkësisë shoqërore dhe politike. Në mënyrë të ngjashme, disa sot përpiqen të dëshmojnë se socializmi është orientim i domosdoshëm në të cilin, dashtë e pa dashtë, lëvizin shoqëritë njerëzore. Zhvillimi bashkëkohor i vendeve të ashtuquajtura kapitaliste në Evropë dhe Amerikë, ndërkaq i demanton mjaft qartë këta predikues të domosdo-

shmërisë historike dhe tregon në disa drejtime të reja, të papritura të zhvillimit. Në skajin tjetër të botës, në Japoni, nga ekonomia feudale derjtpërdrejt u kalua në atë që në Evropë do të quhej formë më e lartë e kapitalizmit monopolit. Skemat të cilat i kanë krijuar njerëzit që ta sistematizojnë zhvillimin historik, janë treguar si mjaft relative, kurse ligjësitë në zhvillimin e shoqërisë, ndonëse ekzistojnë, dukshëm nuk janë të asaj natyre çfarë na kanë përshkruar mendimtarët evropianë të shekujve XVIII dhe XIX.

Ky determinizëm i imagjinuar e ka shtrënguar ndërgjegjen e gjeneratave të fundit, kurse përveç kësaj është eksploatuar edhe si mjet i fuqishëm psikologjik për përhapjen e ideve. Në të vërtetë, sistemi ndikon në gjendjen e një vendi vetëm aq sa me më pak apo me më shumë sukses nxitë ose drejtpërdrejt e organizon punën e cila është burim i njëmendtë i tërë pasurisë.

Të çliruar nga psikoza e domosdoshmërisë historike dhe duke iu falënderuar pozitës së mesme të cilin e merr Islami, ne mundemi pa paragjykime t'i shqyrtojmë anët e mira dhe të këqija të sistemeve ekzistuese, jo më si kapitalizëm dhe socializëm, por si praktikë e caktuar e shoqërive bashkëkohore në botën e sotme.

Format e pastra të kapitalizmit dhe socializmit më nuk ekzistojnë askund. Zhvillimi i shpejtuar pas Luftës së Dytë Botërore i ka lënë larg pas vetes. Vetëm ekonomia e ngujuar marksiste ekonomike, e cila gjithnjë e më pak është shkencë, kurse gjithnjë e më shumë shërbëtore e politikës, vazhdon t'i përsërisë konstatimet fillestare, sikur në botë në pesëdhjetë vjetët e fundit nuk ka ndodhur asgjë. Duke gjykuar në bazë të shumë simptomeve të rëndësishme, kriteret klasike të “kapitalistes” dhe “socialistes” së shpejti do të bëhen absolutisht jopërkatese për shënimin e fenomeneve ekonomike dhe shoqërore në fazën e zhvillimit e cila vijon drejtpërdrejt.

Duke mos u nisur, pra, pas parullave dhe emërtimeve dhe duke i marrë parasysht vetëm faktet siç i shohim në botë, ne duhet patjetër ta pranojmë evolucionin e jashtëzakonshëm të botës kapitaliste në tridhjetë vjetët e fundit, dinamizmin e tij, aftësinë që ta vë në lëvizje ekonominë dhe shkencën dhe të sigurojë shkallë të lartë të lirive politike dhe sigurisë juridike, sikur që nuk mundemi t'i injorojmë të arriturat e sistemit socialist, veçmas në sferën e mobilizimit të burimeve materiale, në sferën e arsimimit dhe eliminimit të formave klasike të varfërisë.

Po ashtu, ne nuk mund t'i harrojmë anët e errëta dhe të papranueshme të përparimit të tyre dhe krizat e thella të cilat kohë pas kohe i trondisin të dy këto sisteme.

Çiltëria pragmatike e Islamit në zgjedhjen e çështjeve të rregullimit të botës, do të thotë përparësi që pa paragjykime të studiohen dhe përdoren përvojat pozitive dhe negative të tjerëve, para së gjithash SHBA-ve, BRSS-së dhe Japonisë. Këto tre vende paraqesin, parimisht dhe praktikisht, tri hyrje të ndryshme të zgjidhjes së çështjeve themelore të mirëqenies dhe fuqisë.

Zhvillimi i kapitalizmit tridhjetë vjetëve të fundit ka treguar pasaktësinë e disa tezave themelore të marksizmit. T'i përmendim këtu tri:

1. Kundërthënia ndërmjet forcave prodhuese dhe raporteve prodhuese në kapitalizëm nuk është treguar e domosdoshme. Kapitalizmi jo vetëm që e ka ngadhënjyer këtë kundërthënie, por ka mundësuar zhvillim dhe hov deri atëherë të paparë të prodhimit, diturisë dhe produktivitetit të punës.
2. Klasa punëtore në vendet kryesore kapitaliste nuk ka shkuar rrugës revolucionare, dhe;
3. Raporti ndërmjet qenies dhe vetëdijes, “bazës” dhe “superstrukturës”, nuk është i atillë siç e ka pohuar Marksi. Ne kemi kapitalizmin në Suedi dhe kapitalizmin në Argjentinë. Ndryshime në bazë në këto vende janë ndryshimet në shkallë (të dyjat

janë kapitaliste); ndryshimet në superstrukturat e tyre (format e pushtetit politik, ligjet, religjionin, filozofinë dominuese, artin e të ngjashme) janë ndryshime në esencë.

Në bazë të të gjitha këtyre, zhvillimi në botë nuk ka shkuar rrugës të cilën e ka trasuar Marksi. Vendet përparimtare e kanë mbajtur dhe edhe më tej e kanë zhvilluar kapitalizmin, kurse socializmi ka ngadhënjyer në një varg vendesh të pazhvilluara, që në botëkuptimin marksist është anomali e pashpjegueshme.

Me çka duhet të komentohet interesi i vendeve të pazhvilluara për disa forma të ekonomisë socialiste?

Para së gjithash, kjo formë e ekonomizimit tregohet më e dobishme për organizimin e ekonomisë ekstensive, në të cilën janë drejtuar vendet të cilat nuk kanë kurrfarë bazash, në atë kuptim se nuk kanë kapital, kuadro ekspertësh, shprehi të zhvilluara të punës e ngjashëm.

E dyta, mjedisi më i prapambetur më lehtë pajtohet me kufizimet e ndryshme (me zvogëlimin e lirisë personale, centralizmin, pushtetin e fortë e të tjera) të cilat gjithnjë i përcjellin disa lloje të socializmit, dhe;

E treta, edhe pse është tejkualuar si dituri, socializmi ka mbetur i gjallë si mit dhe aventurë. Kjo formë mjaft e rëndësishme e socializmit nuk i shpjegon vetëm shkaqet e ndikimit të tij shprehimisht më të madh në vendet katolike dhe romane në krahasim me vendet protestante dhe gjermane.

Përkundrazi, fryma pragmatike e kapitalizmit më mirë i përgjigjet racionalizimit të shoqërisë së zhvilluar. U tregua se format e zhvilluara të ekonomisë kapitaliste me sukses funksionojnë në shoqëritë me forma demokratike të pushtetit, me nivel të lartë kulturor të mjedisit dhe me shkallë të lartë të lirisë personale dhe politike. Përbri këtyre kushteve, mundet madje në masë të konsiderueshme të neutralizohen disa aspekte johumane të ekonomisë kapitaliste, pa zvogëlimin qenësor të efikasitetit të saj.

Nuk ka pra asgjë nga domosdoshmëria e trilluar e këtij apo atij sistemi. Ajo që me të vërtetë është e domosdoshme është lëvizja e pandërprerë e ekonomisë, e bazuar në përparimin e përhershëm të shkencës dhe teknikës. Përkryerja e veglave dhe procesit të punës është, si duket, aktivitet i vetëm në këto suaza, të cilin njerëzit “duhet patjetër” ta punojnë.

Së këtejmi, para Islamit, sikur as edhe para botës përgjithësisht, nuk shtrohet dilema: kapitalizmi ose socializmi - dilema e atillë është e trilluar dhe artificiale - por çështja e zgjedhjes dhe përkryerjes së përhershme të një sistemi të raportit të pronësisë dhe prodhimit i cili në mënyrë efikase dhe në pajtim me botëkuptimet islame të drejtësisë shoqërore, në mënyrën më të mirë do ta stimulojë punën dhe aktivitetin dhe do t'i zgjidhë problemet, të cilat zhvillimi i pashmangshëm i prodhimit dhe i teknikës i imponon.

PËRMBYLLJE

Këto janë disa nga idetë kryesore dhe hamendjet qenësore të rilindjes islame, e cila në vetëdijen e njerëzve gjithnjë e më shumë merr domethënien e transformimit të përgjithshëm të popujve muslimanë - atë moral, kulturor dhe politik. Midis të gjitha humbjeve dhe dëshpërimeve, rilindja islame është emër për shpresën dhe daljen në një territor të gjerë të botës.

Asnjë musliman për të cilin përkatësia Islamit nuk është rastësi e kulluar, por program dhe obligim, nuk mund ta refuzojë këtë vizion, por shumica në hamendje do të pyesin: ku janë forcat të cilat këtë vizion do ta sendërtojnë?

Duke u përgjigjur në këtë pyetje të pashmangshme, ne tregojmë në brezin e ri islam, i cili po ngritet këtyre viteve. Ky brez prej njëqind milionë djem dhe vajza, i lindur në Islam, i rritur në trishtimin e humbjes dhe nënçmimit, i unjësuar në patriotizmin e ri Islam, i cili do të refuzojë të jetojë nga lavdia e hershme dhe ndihma e huaj dhe i cili do të tubohet rreth synimeve që do të thonë të vërtetën, jetën dhe dinjitetin - mbanë në vete forcën e cila mund ta sendërtojë këtë ndërmarrje të pamundur dhe të ballafaqohet me të gjitha sprovat.

Ky brez nuk ka mundur të shfaqet më herët. Është dashur që deri në fund të jetohet epoka e iluzioneve dhe lajthitjeve, që të tregohet paaftësia e zotave të rrejshëm, etërve të ndryshëm të atdheut dhe shpëtuesve të shoqërisë, mbretërve dhe mehdive, që të na fitojnë në Sinaj, që ta rrezikojnë Indonezinë, që ta trondisin Pakistanin, që të flasin shumë për lirinë, mirëqenien dhe progresin, kurse ta sendërtojnë vetëm tiraninë, varfërinë dhe korrupsionin - e tërë kjo ka qenë e nevojshme që të vie koha e zhdukjes dhe të lindet brezi të cilit i është e qartë se e tërë kjo ka qenë lajthitje e kotë dhe se për botën islame ekziston vetëm një rrugëdalje; t'u kthehet burimeve vetjake, shpirtërore dhe materiale, që do të thotë Islamit dhe muslimanëve.

Bota e sotme islame është laramani e shkëlqyeshme e popujve, racave, ligjeve dhe ndikimeve, por ekziston një gjë e cila në çdokënd të asaj bote takohet me respektin dhe lojalitetin e barabartë: Kur'ani, dhe një ndjenjë e cila është e barabartë në Javë, në Indi, Algjer ose Nigeri: ndjenja e përkatësisë bashkësisë së përgjithshme islame. Këto dy lojalitete në gjendjen e ndjenjave elementare të miliona njerëzve të rëndomtë, përmbajnë rezerva të energjisë së qetë dhe paraqesin atë që është e njëjtë dhe e barabartë në botën e sotme muslimane. Sipas tyre bota muslimane qysh tash është bashkësi e mirëfilltë emocionale me përmasa botërore, ndoshta edhe bashkësia e vetme shumënacionale emocionale (jo edhe e organizuar) në botë.

Si pjesë përbërëse e këtyre ndjenjave dhe si rezultat i ndikimit të gjatë të etikës islame, ne çdokund në këtë botë, në formë të urtësisë popullore, gjejmë nocione të gjalla për barabarësinë e njerëzve, drejtësinë shoqërore, durimin dhe merhametin ndaj çdo gjëje që jeton. Këto fakte vetvetiu nuk do të thonë botë më e mirë dhe më humane, premtim i një bote më të mirë dhe më humane.

Ndjenjat për të cilat është fjala, tregojnë se bota muslimane është e gjallë, sepse atje ku është dashuria dhe dhembshuria, nuk është vdekja por jeta. Bota islame nuk është shkretëtirë; ajo është lëndinë e palëvruar e cila i pret lëvruesit e saj.

Duke iu falënderuar këtyre fakteve, detyra jonë bëhet reale dhe e mundshme. Ajo përbëhet në atë që këto ndjenja, të cilat tash janë forca potenciale, t'i shndërrojmë në forca aktive. Lojaliteti ndaj Kur'anit duhet të rritet në vendosmërinë që ai të zbatohet; bashkësia emocionale islame duhet të shndërrohet në bashkësi të organizuar, të vetëdijshme, kurse humanizmi popullor në ide të qarta, të cilat do të bëhen përmbajtje morale dhe sociale e ligjeve dhe institucioneve të ardhshme.

Kush dhe si do ta kryej këtë transformim?

Çdo ndikim në ndodhi është ndikim shoqëror. Çdo luftë e suksesshme është vetëm luftë e përbashkët, e organizuar. Brezi i ri do të mund ta kryej detyrën e vet të transformimit vetëm nëse synimet dhe idealizmi i tij të jenë të shndërruara në lëvizje të organizuar, në të cilën entuziazmi dhe vlera personale e individëve do të jenë të bashkuara me metodat e veprimit të koordinuar dhe të përbashkët. Krijimi i kësaj lëvizjeje me synimin dhe programin unik themelor, tregohet si kusht i parevokueshëm dhe pikënisje e rilindjes në çdo vend musliman.

Kjo lëvizje do t'i tubojë të ngriturit, edukojë të pangriturit, do t'i ngrisë dhe thërret, përkufizojë synimet dhe gjejë rrugët deri te ato. Ajo gjithkund do të fusë jetë, mendim dhe aksion. Ajo do të bëhet ndërgjegje dhe vullnet i një bote pas gjumit të gjatë dhe të thellë.

Duke ia drejtuar këtë mesazh të gjithë muslimanëve të botës, qartë theksojmë se nuk ka vend të premtuar, çudibërës as mehdi. Ekziston vetëm rruga e punës, luftës dhe sakrificës.

Në çastet e sprovave, gjithnjë t'i kemi ndërmend dy çështje: pas nesh qëndron bekimi i Zotit dhe pëlqimi i popullit tonë.

Tekstet e prezentuara domosdoshmërisht nuk përfaqësojnë politikën e redaksisë të Dielli.net!

dielli@dielli.net